

**UCHWAŁA NR 193/XXVI/2020
RADY POWIATU SKARŻYSKIEGO**

z dnia 26 listopada 2020 r.

**w sprawie uchwalenia „Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego
na lata 2020-2024”**

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920) oraz art. 87 ust. 1 i ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782 i 1378)

Rada Powiatu Skarżyskiego u c h w a l a, co następuje:

§ 1.

Uchwala się „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3.

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia

Przewodniczący Rady
Powiatu Skarżyskiego

Jacek Jeżyk

Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024

Program został opracowany przez pracowników Referatu ds. Promocji
w Wydziale Edukacji, Promocji, Kultury, Sportu i Turystyki Starostwa Powiatowego
w Skarżysku-Kamiennej.

Zawarte w programie dane odzwierciedlają stan na wrzesień 2020 r.

Program uzyskał pozytywną opinię
Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach.

Powiat Skarżyski posiada pełne prawa
do fotografii wykorzystanych w niniejszym Programie.

Spis treści

1. Wstęp

1.1. Świadomość potrzeby powiatowego programu opieki nad zabytkami

1.2. Cele powiatowego programu nad zabytkami

1.3. Podstawa prawna powiatowego programu opieki nad zabytkami.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.1. Zasadnicze uwarunkowania prawne w relacji z programem opieki nad zabytkami

2.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z innymi opracowaniami związanymi z opieką nad zabytkami

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Skarżyskiego.

3.1. Zabytki rejestrowe

3.2. Zabytki ewidencyjne

3.3. Zabytki archeologiczne

3.4. Zabytki ruchome, muzea oraz zbiory muzealne na terenie Powiatu Skarżyskiego

3.4.1. Miejsca pamięci narodowej i groby wojenne

3.5. Działalność na rzecz tradycji, historii, kultury i dziedzictwa na terenie powiatu

3.6. Parki krajobrazowe, pomniki przyrody i szlaki turystyczne

4. Informacja dotycząca ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych wraz z wykazem tych zabytków.

5. Kierunki i zadania programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020 – 2024.

5.1. Kierunki realizacji Powiatowego Programu opieki nad zabytkami

6. Instrumenty wdrażania zadań.

7. Źródła finansowania powiatowego programu.

7.1. Dotacje

7.2. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

7.3. Środki europejskie

Wstęp

Powiat Skarżyski położony jest w północnej części województwa świętokrzyskiego u podnóża Gór Świętokrzyskich, w dolinie rzeki Kamiennej oraz jej dopływów. Graniczy z gminami powiatu starachowickiego, koneckiego, kieleckiego (z województwa świętokrzyskiego) oraz szydlowieckiego (z województwa mazowieckiego). Dużym walorem powiatu skarżyskiego jest dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna. Przez powiat przebiega trasa międzynarodowa S7 i droga krajowa K42 łącząca wschód i zachód Polski. Ponadto w Skarżysku-Kamiennej znajduje się duży węzeł kolejowy i jedna z największych w kraju stacji rozrządowych PKP. Tereny Powiatu Skarżyskiego rozciągają się w granicach trzech rezerwatów przyrody: Świnia Góra, Dalejów, Ciehostowice oraz dwóch parków krajobrazowych: Suchedniowsko-Oblęgorski i Sieradowicki Park Krajobrazowy.

Powiat Skarżyski tworzą: siedziba powiatu - Skarżysko-Kamienna oraz miasto i gmina Suchedniów, gminy: Bliżyn, Skarżysko Kościelne i Łączna. Na powierzchni 395 km² (z czego 19,5 ha stanowią grunty leśne) zamieszkuje ponad 74 tysiące mieszkańców.

Na terenie powiatu występujące wiele bogactw naturalnych, m.in rudy żelaza i metali kolorowych, złoża kwarcytu i powstawały kopalnie, huty, odlewnie, kuźnie, tworząc za czasów Stanisława Staszica tzw. Staropolski Okręg Przemysłowy. W okresie międzywojennym obszar ten został zaliczony do Centralnego Okręgu Przemysłowego. Na obszarach powiatu znajduje się wiele zabytków przemysłu, architektury, sztuki i rzemiosła. Znany jest z bogatego rzemiosła artystycznego, które jest podtrzymywane przez mieszkańców poszczególnych gmin wiejskich. Do dnia dzisiejszego twórcy ludowi trudnią się: tkactwem, garncarstwem, ikonografią, malarstwem, rzeźbiarstwem, hafciarstwem, wyrobem metali i zabawek drewnianych. Powiat posiada także wiele pomników przyrody oraz terenów sprzyjających turystyce co wiąże się z odbywaniem wielu cyklicznych imprez kulturalnych i sportowych.

1.1. Świadomość potrzeby powiatowego programu opieki nad zabytkami

Ochrona zabytków i troska o wspólne dobra kultury materialne jak i niematerialne, jest konstytucyjnym obowiązkiem każdego obywatela. Świadomość potrzeby dbania oraz ratowania zabytków staje się dla mieszkańców powiatu coraz bardziej powszechna.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami, który wynika z ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, ma za zadanie pomagać w upowszechnianiu wiedzy na temat ochrony dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców powiatu. Dzięki programowi można kształtować postawę otwartości, tolerancji i szacunku względem innych kultur oraz wzmocnić więzi, poszerzyć wiedzę na temat zasłużonych osób oraz wydarzeń historycznych. Podtrzymywanie i dbanie o wartość duchową i materialną, pozwoli nie tylko na przekazywanie wiedzy, którą odziedziczyliśmy po poprzednich pokoleniach, ale także pozostawi dorobek aktualnych czasów. Edukacja w tej dziedzinie jest podstawową formą ochrony zabytków, ponieważ sprzyja budowaniu postawy odpowiedzialności i wrażliwości na dobra kultury oraz pomaga połączyć przeszłość z przyszłością. Poprzez troskę o lokalne zabytki powiat stanie się również miejscem atrakcyjnym dla turystów.

1.2. Cele powiatowego programu nad zabytkami

Celem Powiatowego Programu nad Zabytkami na lata 2020-2024 jest przede wszystkim wspieranie systemu rozwoju na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Mowa tu przede wszystkim o :

1. Uporządkowaniu rejestru zabytków.
2. Opracowaniu jednolitych standardów działania konserwatorskiego.
3. Wzmocnieniu instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
4. Opracowaniu diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
5. Opracowaniu kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych.
6. Zwiększeniu efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
7. Wypracowaniu standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznością.
8. Podniesieniu jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
9. Merytorycznym wsparciu samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
10. Wspieraniu budowania świadomości społecznej o funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
11. Promocji zasobu dziedzictwa.
12. Zwiększaniu dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwieniu jego odbioru przez społeczeństwo.

1.3. Podstawa prawna powiatowego programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego ma lata 2020-2024 stanowi dokument polityki administracyjnej w zakresie podejmowania działań, które mają na celu inicjowanie, wspieranie i koordynowanie działań z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego, we współpracy środowisk samorządowych i konserwatorskich. Wynika z :

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**

Na mocy art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 nr 78, poz. 483, z 2001 r. nr 28 poz. 319, z 2006 r. nr 200 poz. 1471, z 2009 r. nr 114 poz. 946): „*Rzeczypospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego*” oraz na mocy art. 6 tejże konstytucji: „*Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”.

- **Ustawy o samorządzie powiatowym**

Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 7 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. 2020, poz. 920) *samorząd powiatowy zobowiązany jest do wykonywania określonych zadań publicznych o charakterze ponadgminnym w stosunku do kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

- **Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**

Na mocy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020, poz. 282,782,1378) zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy). Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Program Ochrony nad Zabytkami jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Podstawą do sporządzenia „Programu opieki nad zabytkami dla powiatu skarżyskiego na lata 2020-2024” jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Program powstał w oparciu o gminne ewidencje zabytków z terenu powiatu skarżyskiego.

Do zadań powiatu należy wykonywanie zadań publicznych m.in. z zakresu kultury, oraz ochrony zabytków i opieki nad nimi. Reguluje to art. 4 ust. 7 ustawy z dnia 05 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym. Organy administracji publicznej podejmują działania wynikające z art.4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mające na celu :

- 1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Cele programów opieki nad zabytkami definiuje Art.87 ust.2:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*

- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

„Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024” powstał w oparciu o obowiązujące akty prawne oraz dokumenty programowe w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zagospodarowania przestrzennego. Ponadto jest on spójny z dokumentami szczebla krajowego, wojewódzkiego, a także z polityką Unii Europejskiej w omawianym zakresie. Dokument wyznacza cel generalny, cele szczegółowe i kierunki działań oraz zadania mające prowadzić m.in. do zahamowania procesów degradacji zabytków, poprawy stanu zachowania obiektów, zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych, a także wykorzystania dziedzictwa kulturowego w procesach społeczno-gospodarczych.

2.1 Zasadnicze uwarunkowania prawne w relacji z programem opieki nad zabytkami.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte są także w następujących obowiązujących aktualnie ustawach:

- w ustawie z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. z 2019 r. poz. 1591.)
- w ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz. U. z 2019 r. poz. 908.)
- w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 roku.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz.1219,1378)
- w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, 471,1378)
- w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r, o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65, 284, 471,782)
- w ustawie z dnia 27 marca 2003 r, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471,782,1086,1378)
- w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r, - Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333)
- w ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r, o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688.)

- w ustawie z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, nr 207, poz. 1230)
- w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocena oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2020 r. poz. 283, 284, 322, 471, 1378)
- w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057.)

Przepisy dotyczące ochrony zabytków gromadzonych w muzeach i w bibliotekach zawarte są:

- w ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020r. poz. 902),
- w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),

Przepisy dotyczące ochrony materiałów archiwalnych zostały określone:

- w ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164.),

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej są zawarte:

- w ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2020r. poz. 1273),
- w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337.)

2.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z innymi opracowaniami związanymi z opieką nad zabytkami.

Program Ochrony nad Zabytkami jest analogiczny ze strategicznymi celami państwa z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022”** /Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019r., M.P. 11 wrzesień 2019 poz.808, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2019/.

Głównym celem programu jest stworzenie warunków zapewniających efektywną ochronę i opiekę nad zabytkami. „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022” zakłada optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego na dwóch płaszczyznach: lokalnej i centralnej. Lokalnie odbywa się poprzez wzmacnianie systemu ochrony w ramach szkoleń dla jednostek samorządu terytorialnego z zakresu zarządzania dziedzictwem kulturowym, a na poziomie centralnym program zakłada nową formułę stałych szkoleń dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, ich delegatur oraz przedstawicieli samorządowych służb konserwatorskich. Kolejnym aktem realizacji tego punktu jest merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach i rozwijanie kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich, ewaluację stosowanych standardów i metod konserwatorskich, wsparcie działań dokumentujących zasoby zabytkowe oraz podnoszenie

bezpieczeństwa zasobów zabytkowych. Zapewnienie ochrony i opieki nad zabytkami to przede wszystkim budowanie świadomości społecznej o wartości dziedzictwa kulturowego, która odbywa się m.in. poprzez upowszechnianie wiedzy w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także tworzenie warunków dla sprawowania opieki nad zabytkami.

- **„Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 roku”**

/Kielce 2005/

Strategia Rozwoju wskazuje jak polepszyć warunki inwestowania w województwie, czyli faktyczne i potencjalne korzyści dla mieszkańców i inwestorów (w różnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego) w celu poprawy wizerunku województwa świętokrzyskiego. Głównymi celami i priorytetami Strategii Rozwoju z zakresu wykorzystania zasobów i dóbr kultury jest ochrona tych zasobów w szczególności poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków, modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości oraz wprowadzenie nowych rozwiązań w systemie upowszechniania kultury. Jednym z celów strategii jest również ochrona cennych zasobów przyrodniczych, w zakresie których nasze województwo może poszczycić się ogromnym potencjałem (Góry Świętokrzyskie, rzeki, obszary uzdrowiskowe). W strategii wskazano również, że dalszy rozwój turystyki jest możliwy poprzez wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu np. turystyki kulturowej, edukacyjnej, geologicznej, rodzinnej, sportowej, wypoczynkowej, alternatywnej tzw. „zielonej turystyki”.

- **„Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego”**

/Załącznik nr 1 do uchwały nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014, Kielce 2014/

W głównych założeniach „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego” ujęta jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego oraz kształtowanie tożsamości mieszkańców województwa świętokrzyskiego. Zarówno w „Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego” jak i w „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania kraju 2030” wskazano na konieczność prowadzenia gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową, która została ratyfikowana w Polsce w 2004 roku. W myśl wspomnianej konwencji, szczególnej dbałości wymaga przestrzeń o cechach symbolicznych, świadczących o tożsamości i rozpoznawalności miejsca w skali kontynentu, kraju lub regionu. Za konieczne uznano rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych a także związanych z nimi elementów symbolicznych, które mają charakter dóbr materialnych lub stanowią część niematerialną dziedzictwa kultury.

W województwie brakuje jednak tego rodzaju analiz.

- **„Program opieki nad zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016”**

/Załącznik do uchwały nr XXIX/524/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 marca 2013 roku, Kielce 2013/

Program jest wieloletnim opracowaniem strategicznym, który ma wyznaczać cele i obrazować działania województwa z zakresu opieki nad zabytkami. Najważniejszym założeniem jest ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w celu zachowania go dla

kolejnych pokoleń. Ważna jest także budowa tendencji rozwoju regionu i integracja społeczności lokalnych poprzez poszerzania wiedzy o zasobach dóbr kultury i potrzebie ich ochrony oraz tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej. Do realizacji tych celów niezbędne jest wspólne działanie jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rządowych, kulturalnych, oświatowych i badawczych, organizacji pozarządowych oraz właścicieli prywatnych obiektów zabytkowych. Istotne jest także podjęcie działań wstrzymujących niszczenie środowiska i przywracających wartość obszarom oraz obiektom zabytkowym. Ponadto nie możemy zapominać o kształceniu poczucia tożsamości kulturowej, konieczności zachowania dziedzictwa wśród mieszkańców województwa oraz właściwego wykorzystania środków zewnętrznych.

- **Program Opieki nad Zabytkami gmin z terenu powiatu skarżyskiego.**

Gminne programy opieki nad zabytkami są dokumentami przedstawiającymi dziedzictwo kulturowe i ich uwarunkowania przestrzenne w granicach administracyjnych gmin. Przedstawiają przede wszystkim pełną charakterystykę tych zasobów i wyznaczają kierunki działań oraz zadań z zakresu opieki i ochrony zabytków. Dotyczą także finansowania działań związanych z ochroną środowiska kulturowego i edukacyjnego oraz działań wychowawczych wobec społeczności gminy. Są dokumentami o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminach.

W gminach z terenu Powiatu Skarżyskiego przyjęte zostały trzy programy opieki nad zabytkami, z czego dwa są aktualne, jeden w trakcie aktualizacji.

- „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019 – 2022” (przyjęty Uchwałą nr V/29/2019 Rady Gminy Bliżyn z dnia 14 marca 2019 r.) Głównym priorytetem tego programu jest ochrona i ekspozycja obiektów zabytkowych, ożywienie krajobrazu kulturowego gminy, zwiększenie potencjału turystycznego, a także wykorzystanie tych zasobów w rozwoju społeczno-gospodarczym.

- „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2017 – 2020” (przyjęty Uchwałą nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 28 marca 2017r.) Głównym założeniem programu jest osiągnięcie poprawy z zakresu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. W tym celu gmina chce, aby zaangażować w działania poprawiające stan zabytków społeczność lokalną. Aby podjąć takie działania konieczne jest opracowanie gminnej ewidencji zabytków, która będzie podstawowym źródłem informacji o stanie obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy.

- „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Łączna na lata 2013 – 2016” (przyjęty Uchwałą nr XXXVI/249/2014 Rady Gminy Łączna z dnia 29 stycznia 2014 r. - w trakcie aktualizacji). Główną ideą gminnego programu opieki nad zabytkami jest poprawa stanu środowiska kulturowego gminy i podniesienie jego atrakcyjności bytowej i turystycznej.

Miasto Skarżysko-Kamienna oraz Suchedniów nie posiadają programu opieki nad zabytkami.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Skarżyskiego

3.1. Zabytki rejestrowe

Na terenie Powiatu Skarżyskiego znajdują się 18 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Świętokrzyskiego Konserwatora Zabytków, w tym 5 kościołów, 2 kaplice, 1 kapliczka, 1 cmentarz, 1 zameczek, 2 dworki, 1 dom, 1 park, 2 ogrodzenia, 1 dom dróżnika i 1 studnia.

Zabytki rejestrowe Powiatu Skarżyskiego z podziałem według rodzaju zabytku przedstawia Tabela nr 1.

Tabela nr 1. Zabytki rejestrowe Powiatu Skarżyskiego – ze wskazaniem według rodzaju zabytku.

Gmina	Sakralne	Cmentarze	Zamki, pałace i dwory	Parki	Domy	Inne	Razem
Skarżysko – Kamienna	-	-	-	-	1	1	2
Bliżyn	3	1	1	1	-	1	7
Suchedniów	2	-	2	-	1	-	5
Łączna	-	-	-	-	-	-	-
Skarżysko Kościelne	3	-	-	-	-	1	4
Razem	8	1	3	1	2	3	18

Źródło: Rejestr zabytków nieruchomych Województwa Świętokrzyskiego (akt. XI 2019 r.)

Pełny wykaz zabytków rejestrowych na terenie powiatu skarżyskiego zawiera Tabela nr 2.

Tabela nr 2. Wykaz zabytków nieruchomych w powiecie skarżyskim wg. Rejestru zabytków nieruchomych Województwa Świętokrzyskiego

Rejestr	Numer	Pod nr.	Przedmiot ochrony	Zakres ochrony	Miejscowość	Gmina
A	271		Kościół parafialny	murowany kościół parafialny p.w. Św. Ludwika przy ulicy Kościuszki;	Bliżyn	Bliżyn
A	791	1	Zespół kościoła filialnego p.w. Św. Zofii	1) kościół filialny p.w. Św. Zofii;	Bliżyn	Bliżyn
A	791	2	Zespół kościoła filialnego p.w. Św. Zofii	2) cmentarz dworski w granicach ogrodzenia;	Bliżyn	Bliżyn
A	791	3	Zespół kościoła filialnego p.w. Św. Zofii	3) murowane ogrodzenie;	Bliżyn	Bliżyn

A	792	1	Zespół zamkowo-parkowy	1) park;	Bliżyn	Bliżyn
A	792	2	Zespół zamkowo-parkowy	2) zameczek neogotycki wraz z terenem w granicach działki nr 872/6;	Bliżyn	Bliżyn
A	793		Kościół parafialny	kościół parafialny p.w. Św. Rocha;	Mroczków	Bliżyn
A	794	1	Zespół kościoła parafialnego	1) kościół parafialny;	Skarżysko Kościelne	Skarżysko Kościelne
A	794	2	Zespół kościoła parafialnego	2) kaplica I (obecnie kostnica);	Skarżysko Kościelne	Skarżysko Kościelne
A	794	3	Zespół kościoła parafialnego	3) Kaplica II;	Skarżysko Kościelne	Skarżysko Kościelne
A	794	4	Zespół kościoła parafialnego	4) ogrodzenie cmentarza przykościelnego;	Skarżysko Kościelne	Skarżysko Kościelne
A	795	1	Zespół domu dróżnika	1) dom dróżnika przy ul. Krakowskiej 171;	Skarżysko-Kamienna	Skarżysko-Kamienna
A	795	2	Zespół domu dróżnika	2) drewniana studnia;	Skarżysko-Kamienna	Skarżysko-Kamienna
A	796		Kościół parafialny	kościół parafialny;	Suchedniów	Suchedniów
A	797		Kapliczka	kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena przy ul. Warszawskiej nr 2 (obecnie 3);	Suchedniów	Suchedniów
A	798		Dworek	dawny dworek modrzewiowy przy ul. Berezów 3;	Suchedniów	Suchedniów
A	799		Drewniany dom	drewniany dom przy ul. Bodzentyńskiej 30;	Suchedniów	Suchedniów
A	800		Drewniany dworek	drewniany dworek przy ul. Kieleckiej 54;	Suchedniów	Suchedniów

Źródło: Źródło: Rejestr zabytków nieruchomych Województwa Świętokrzyskiego (akt. XI 2019 r.)

W 2020 nastąpiła zmiana w rejestrze zabytków dot. Gminy Bliżyn – Mroczkowa. Obecnie trzy elementy tworzą zespół Kościoła św. Rocha w Mroczkowie: Kościół pw. Św.

Rocha – nr rej. A 793/1, Dzwonnica drewniana – Nr rej. A 793/2 oraz Teren przykościelny – Nr rej. A 793/3.

Poniżej aktualna dokumentacja fotograficzna oraz krótkie informacje na temat zabytków rejestrowych powiatu skarżyskiego.

Kościół p.w. Św. Trójcy wraz z dwoma kaplicami w Skarżysku Kościelnym

Został wybudowany w 1637 roku z inicjatywy Opata Zakonu Cystersów w Wąchocku ks. Jana Karola Konopackiego. Konsekracji kościoła dokonał biskup Tomasz Oborski w dniu 20 czerwca 1643 roku. Jest on zbudowany z cegły na zaprawie wapiennej i obustronnie otynkowany. Dwie kaplice znajdują się na placu przykościelnym. Zostały zbudowane w 1637 roku. Jedna z nich obecnie jest wykorzystywana jako kostnica, a druga jako magazyn. Teren zespołu kościoła parafialnego otoczony jest ogrodzeniem.

Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy w zespole kościoła parafialnego w Skarżysku Kościelnym.

Kościół p.w. Św. Andrzeja Apostoła w Suchedniowie

Ufundowany został w 1758 roku przez biskupa Andrzeja Załuskiego, a w 1852r. został powiększony, dzięki staraniom hrabiego Henryka Łubieńskiego - prezesa Banku Polskiego. Plac kościelny otoczony jest żeliwnym ogrodzeniem z piękną żelazną bramą, wykonanymi przez robotników miejscowej fabryki.

Kościół parafialny p.w. Św. Andrzeja AP w Suchedniowie.

Kościół parafialny p.w. Św. Rocha w Mroczkowie (w zespole kościoła)

Został zbudowany na przełomie XVI/XVII wieku i rozbudowany w 1962 roku. Prawdopodobnie powstał na grobach zmarłych w podzięce za ustanie zarazy. Kościół jest objęty ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne jako przykład unikatowej konstrukcji drewnianej. Znajduje się tam obraz Św. Rocha z 1856 roku.

Kościół parafialny p.w. Św. Rocha w Mroczkowie.

Kościółek modrzewiowy p.w. Św. Zofii w Bliżynie

Dworska kapliczka o unikatowej konstrukcji drewnianej została wybudowana w 1818r. i pełniła tę funkcję do 1887r. Jej fundatorem był Jacek Potkański, dziedzic dóbr Bliżyna. 23 sierpnia 1888 r. odbyło się uroczyste utworzenie parafii na podstawie dekretu biskupa sandomierskiego ks. Antoniego Sotkiewicza. Na terenie zespołu kościoła znajduje się szczątkowo zachowany cmentarz posiadający charakterystyczne dla Staropolskiego Okręgu Przemysłowego pomniki żeliwne. Zachowały się tam np. szczątki 6 nagrobków w historycznych formach oraz wysokich walorach artystycznych i ażurowych ogrodzeniach. Ponadto są tam nagrobki właścicieli Bliżyna i okolicznych miejscowości, pochodzących głównie z rodziny Wielogłowskich. Najstarszy pochówek pochodzi z 1848r., natomiast ostatni z 1879 r. Ogrodzenie współczesne, wykonane na wzór pierwotnego. Teren zespołu kościoła filialnego p.w. Św. Zofii z kościołem i cmentarzem dworskim otoczony jest ogrodzeniem współczesnym, wykonanym na wzór pierwotnego. Objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne.

Kościół filialny p.w. Św. Zofii w zespole kościoła filialnego w Bliżynie.

Kościół parafialny p.w. Św. Ludwika w Bliżynie

Budowę kościoła parafialnego p.w. Św. Ludwika rozpoczęto w 1817 roku z inicjatywy hrabiny Ludwiki Potkańskiej. Po wybudowaniu murów na wysokość kilku metrów, budowa została przerwana i kontynuowana dopiero w latach 1896 – 1900 dzięki wsparciu ks. Juliana Piontka, hrabiego Platera i ofiarności miejscowej ludności. Kościół został konsekrowany 8 lipca 1900 roku przez bp Antoniego Ksawerego Sotkiewicza.

Kościół parafialny p.w. Św. Ludwika w Bliżynie.

Dworek modrzewiowy przy ul. Berezów 3 w Suchedniowie

Potocznie zwany „Kałamarzykiem” został wzniesiony prawdopodobnie ok. połowy XVIII w. Zabytek pierwotnie był własnością biskupów krakowskich, a po upaństwowieniu w 1978 r. stanowił uposażenie Tymczasowej Dyrekcji Górniczej Obwodu Kieleckiego. Obiekt ten w 1827 r. był wliczany do składu zabudowań folwarku w Berezowie, na który składały się: dwie stodoły, szopy, obory, stajnie i dwa spichlerze. Właścicielem dworku w latach 60 – tych XIX w. był Karol Zwoliński a następnie jego córka – Maria Jankowska.

Dworek modrzewiowy w Suchedniowie.

Drewniany dworek przy ul. Kieleckiej 54 w Suchedniowie

Został wybudowany w 1870 r. Obecnie dworek pełni funkcję kaplicy Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus.

Drewniany dworek w Suchedniowie.

Zameczek neogotycki w zespole zamkowo-parkowym w Bliżynie

Oficyna, która stanowi pozostałość dawnego założenia pałacowego została wykonana w stylu neogotyckim. Budynek murowany z cegły, otynkowany, piętrowy z niskim parterem, zakryty dachami dwuspadowymi. Budynek zameczku – oficyny – przeszedł gruntowny remont w 2006r. i obecnie mieści się w nim Gminny Ośrodek Kultury w Bliżynie. Zameczek otacza park z drugiej połowy XIX wieku. Z jednej strony parku znajduje się strumyk dopływający do rzeki Kamiennej i zalewu. Teren założenia pałacowo – parkowego objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne jako przykład ziemiańskiej architektury neogotyckiej.

Zameczek neogotycki w zespole pałacyku Platerów w Bliżynie.

Kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena przy ul. Warszawskiej 2 w Suchedniowie

Kapliczka powstała ok. poł. XIX wieku. Św. Jan Nepomucen, zgodnie z tradycją ludową, chronił ludzi przed klęską powodzi. Był on jednym z najbardziej popularnych świętych, dlatego jego wizerunki stanowią nieodłączny element zabytkowej małej architektury regionu.

Kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena w Suchedniowie.

Dom przy ul. Bodzentyńskiej 30 w Suchedniowie

Dom ten powstał w poł. XIX wieku. W chwili obecnej zabytek wymaga podjęcia działań mających na celu zahamowanie jego degradacji. W przeciwnym razie zabytek może ulec zawaleniu.

Dom dróżnika w Zespole Domu Dróżnika przy ul. Krakowskiej 171 w Skarżysku– Kamiennej

Dom dróżnika z drewnianą studnią w Skarżysku – Kamiennej powstał w 2 ćw. XIX wieku. Stanowi na chwilę obecną jedyny obiekt architektury w Skarżysku – Kamiennej, który został wpisany do rejestru zabytków nieruchomych. Zabytkowy budynek mieszkalno–administracyjny znajduje się przy drodze z Krakowa do Warszawy i był wykorzystywany w XIX wieku przez urzędnika drogowego. Zamieszkujący „dróżnicówkę” urzędnik miał za zadanie dbać o drogę, o jej odśnieżanie lub dokonywanie napraw. Aktualnie dom dróżnika jest zajmowany przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad.

Dom dróżnika w Skarżysku – Kamiennej.

Studnia w Zespole Domu Dróżnika przy ul. Krakowskiej 171 w Skarżysku – Kamiennej

Przy domu dróżnika znajduje się studnia z drewnianym kołowrotem, kuta w wapieniu muszlowym. Studnia obecnie nie jest wykorzystywana.

Studnia w Zespole Domu Dróżnika w Skarżysku-Kamiennej.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków (art.36) pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymagają m.in. wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru.

3.2. Zabytki ewidencyjne

Według gminnych ewidencji zabytków nieruchomych na terenie Powiatu Skarżyskiego znajdują się: 2 układy urbanistyczne, 24 zabytki użyteczności publicznej, 33 zabytki sakralne, 14 cmentarzy, 1 zameczek neogotycki, 2 dworki, 1 park, 153 budynki mieszkalne i inne, 14 pomników (w tym 2 mogiły) oraz 42 pozostałych zabytków. Przedstawiona poniżej tabela nr 3 zawiera informacje o ilości zabytków nieruchomych w Powiecie Skarżyskim z uwzględnieniem poszczególnych gmin

Tabela nr 3. Zabytki Powiatu Skarżyskiego wg poszczególnych gmin.

L.p.	Gmina	Zabytki nieruchome ujęte w GEZ
1.	Skarżysko-Kamienna	143
2.	Bliżyn	73
3.	Suchedniów	45
4.	Łączna	8
5.	Skarżysko Kościelne	17
Razem		286

Natomiast zabytki nieruchome na terenie Powiatu Skarżyskiego z podziałem na poszczególne gminy zostały zamieszone w kolejnych tabelach (tabela nr 4 – Miasta Skarżysko-Kamienna, tabela nr 5 – Miasto i Gmina Suchedniów, tabela nr 6 – Gmina Bliżyn, tabela nr 7 – Gmina Skarżysko Kościelne, tabela nr 8 – Gmina Łączna).

Gminna ewidencja zabytków Miasta Skarżyska-Kamiennej z lutego 2014 roku zawiera łącznie 143 pozycje. Do zabytków nieruchomych znajdujących się w ewidencji należą: 1

układ urbanistyczny, 16 budynków użyteczności publicznej, 6 obiektów sakralnych, 2 cmentarze, 105 budynków mieszkalnych i innych oraz 13 pozostałych zabytków.

Tabela Nr 4 Wykaz zabytków nieruchomych wg. GEZ Skarżyska-Kamiennej

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
1	Skarżysko – Kamienna	Układ urbanistyczny	Skarżysko – Kamienna		
Budynki użyteczności publicznej					
2	Skarżysko – Kamienna	I Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego, 1925 r.	Ul. 1 Maja 82	Dz. 73/2	
3	Skarżysko – Kamienna	II Liceum Ogólnokształcące im. A. Mickiewicza (d. Gimnazjum), 1925 r.	Ul. Piłsudskiego 50	Dz. 13	
4	Skarżysko – Kamienna	Szkoła Podstawowa nr 1 im. T. Kościuszki wraz z budynkiem mieszkalnym 17a, ok. 1925 r.	Ul. Konarskiego 17	Dz. 46/3, 46/4	
5	Skarżysko – Kamienna	Budynek administracyjny, ob. Muzeum im. Orła Białego, 2 ćw. XIX w., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Słoneczna 90	Dz. 294/1	
6	Skarżysko – Kamienna	Dawna szkoła, ob. budynek administracyjny, ok. 1930 r., w zespole zakładu wielkopiecowego.	Ul. Słoneczna 94B	Dz. 294/1	
7	Skarżysko – Kamienna	Szpital kolejowy, ob. dom, ok. 1900 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 66	Dz. 1/67	
8	Skarżysko – Kamienna	Przychodnia lekarska, ob. dom, ok. 1900 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 70	Dz. 1/67	
9	Skarżysko – Kamienna	Dawna cerkiew na piętrze, ob. dom, k. XIX w., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 82	Dz. 1/64	
10	Skarżysko – Kamienna	Budynek warsztatu osiedlowego, ob. budynek mieszkalny, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Górna”.	Ul. Osterwy 7	Dz. 11/7	
11	Skarżysko – Kamienna	Przychodnia i szpital, ob. przychodnia rejonowa nr 2, 1935 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Robotnicza”.	Ul. Legionów 104	Dz. 6/11	
12	Skarżysko – Kamienna	Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 3 im. H. Sienkiewicza, 1933 – 1937 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonia Robotnicza”.	Ul. Sportowa 30	Dz. 21/1, 21/2	
13	Skarżysko –	Przedszkole (publiczne	Ul. Sportowa 34	Dz. 22/1	

	Kamienna	przedszkole nr 12 z oddziałami integracyjnymi), lata 20 – 30 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.			
14	Skarżysko – Kamienna	Łaźnia osiedlowa, następnie pralnia, ob. dom, 1926 – 1927 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Legionów 109	Dz. 1/5	
15	Skarżysko – Kamienna	Remiza straży ogniowej Zakładów Metalowych „MESKO” – d. fabryka amunicji, 1921 – 1923 r., w zespole dawnej fabryki amunicji.	Ul. Legionów 122	Dz. 2/3, 1/219, 1/124	
16	Skarżysko – Kamienna	Dworzec, ok. 1925 r., w zespole dworca kolejowego.	Al. Niepodległości	Dz. 1/91	
17	Skarżysko – Kamienna	Zespół lokomotywny w zespole dworca kolejowego, ok. 1900 r.	Ul. Towarowa	Dz. 1/70, 1/79, 1/80,	
Obiekty sakralne					
18	Skarżysko – Kamienna	Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego, 1923 r. w zespole kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Jezusowego.	Al. Niepodległości 77	Dz. 35/1	
19	Skarżysko – Kamienna	Kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca, 1928 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Józefa Oblubieńca.	Ul. Legionów 64	Dz. 97/1	
20	Skarżysko – Kamienna	Kaplica szpitalna, ob. kaplica parafii polskokatolickiej Matki Boskiej Bolesnej, 1935 r.	Ul. Cmentarna	Dz. 6/4	
21	Skarżysko – Kamienna	Klasztor OO. Franciszkanów ob. kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, 1937 r., 1974 r.	Ul. Rynek 64	Dz. 111/8	
22	Skarżysko – Kamienna	Figura Św. Jana Nepomucena, 1908 r.	Ul. Reja	Dz. 108/2	
23	Skarżysko – Kamienna	Krzyż przydrożny, ok. 1850r.	Ul. Reja	Dz. 94	
Cmentarze					
24	Skarżysko – Kamienna	Cmentarz parafialny, ok. 1875 r.	Ul. Cmentarna	Dz. 22, 136/3, 137, 138	
25	Skarżysko – Kamienna	Cmentarz żydowski, pocz. XX w.	Ul. Łyżwy	Dz. 4086/2	
Zabudowa przemysłowa i osiedla przyfabryczne					
Dzielnica Bzin					
26	Skarżysko – Kamienna	Dom, murowany, 1930r.	Ul. Krakowska 157	Dz. 312/1	

27	Skarżysko – Kamienna	Dom dróżnika, 2 ćw. XIX w., w zespole domu dróżnika.	Ul. Krakowska 171	Dz. 300/2	Rejestr nr A.795/1
28	Skarżysko – Kamienna	Studnia, drewniana, 2 ćw. XIX w., w zespole domu dróżnika.	Ul. Krakowska 171	Dz. 300/2	Rejestr nr A.795/2
29	Skarżysko – Kamienna	Pozostałości zakładu wielkopieczowego, próg przelewowy, XIX w.	Ul. Legionów/Rzeczna	Dz. 181/13, 120/3, 120/4, 121/3, 121/4	
Dzielnica Rejów					
30	Skarżysko – Kamienna	Układ wodny: zbiorniki wodne „Rejów” i „Tumulec”, grobla z przelewem, kanał roboczy, 1832 – 1842 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Wioślarska, Słoneczna, Praga, Robotnicza	Dz. 30/2, 61/4, 62/11	
31	Skarżysko – Kamienna	Relikty wielkiego pieca, 1770, 1836 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Wioślarska	Dz. 62/9	
32	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy, ok. 1836 – 1838 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Praga 101, (dawna ul. Praga 102)	Dz. 1/15	
33	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy, ok. 1836 – 1838 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Praga 102, (dawna ul. Praga 103)	Dz. 1/15	
34	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 5	Dz. 294/5	
35	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 7	Dz. 294/6	
36	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 8	Dz. 294/7	
37	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 9	Dz. 294/10	
38	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 10	Dz. 294/8	
39	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 11	Dz. 294/11	

40	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 12	Dz. 294/9	
41	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 13	Dz. 294/12	
42	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 15	Dz. 294/13	
43	Skarżysko – Kamienna	Dom robotniczy wraz z budynkiem gospodarczym na osiedlu robotniczym, ok. 1935 r., w zespole zakładu wielkopieczowego.	Ul. Robotnicza 17	Dz. 294/14	
Osiedle Kolejowe					
44	Skarżysko – Kamienna	Willa kadry urzędniczej kolei, lata 20 – te XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Brzozowa 2	Dz. 58/39	
45	Skarżysko – Kamienna	Willa kadry urzędniczej kolei, lata 20 – te XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Brzozowa 19	Dz. 32/1	
46	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 72	Dz. 1/73	
47	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 79	Dz. 1/53	
48	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 81 – 81/3	Dz. 1/53	
49	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 83	Dz. 1/53	
50	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1925 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 84	Dz. 1/91	
51	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 85	Dz. 1/58	
52	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 87	Dz. 1/58	
53	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1925 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 88	Dz. 1/65	
54	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1882 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 89	Dz. 1/58	
55	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 91	Dz. 1/59	
56	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 93	Dz. 1/59	
57	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 95	Dz. 1/60	
	Skarżysko –	Dom wraz z budynkiem			

58	Kamienna	gospodarczym, ok. 1895 r., w zespole osiedla kolejowego.	Al. Niepodległości 97	Dz. 1/60	
59	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 52	Dz. 1/51	
60	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 54	Dz. 1/51	
61	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 56	Dz. 1/51	
62	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w., w zespole osiedla kolejowego.	Ul. Piłsudskiego 60	Dz. 1/69	
<i>Osiedle mieszkaniowe „Kolonія Górna” – ob. osiedle „Górna Kolonia – Młodzawy”</i>					
63	Skarżysko – Kamienna	Budynek ujęcia wody (przepompownia), 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Młodzawy 138	Dz. 18/1	
64	Skarżysko – Kamienna	Willa dyrektora fabryki amunicji, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Szkolna 2	Dz. 2/2	
65	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Szkolna 1	Dz. 9/3	
66	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Szkolna 3	Dz. 10/2	
67	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Szkolna 6	Dz. 3/2	
68	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Szkolna 8	Dz. 5/5	
69	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Chałubińskiego 1	Dz. 17/5	
70	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Chałubińskiego 2	Dz. 9/4	
71	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkami gospodarczymi i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonія Górna”.	Ul. Chałubińskiego 3	Dz. 17/4	
	Skarżysko –	Dom wraz z budynkami			

72	Kamienna	gospodarczymi i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Chałubińskiego 4	Dz. 10/3	
73	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkami gospodarczymi i piwnicą, 1924 – 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Górna”.	Ul. Chałubińskiego 6	Dz. 11/9	
Osiedle mieszkaniowe „Kolonja Robotnicza” – ob. „Osiedle Zachodnie”					
74	Skarżysko – Kamienna	Zespół 34 analogicznych budynków mieszkalnych wraz z budynkami gospodarczymi, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Staffa 1-34	Dz. 8/1, 8/2, 8/3, 8/4, 8/5, 8/6, 8/11, 8/13, 10/1, 10/2, 10/3, 10/4, 10/5, 10/6, 10/7, 10/8, 14/1, 14/2, 14/3, 14/4, 14/9, 14/11, 15/1, 15/2, 15/3, 15/4, 15/5, 15/6, 15/7, 15/8, 18/1, 18/2, 18/7, 18/9,	
75	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, lata 20 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Staffa 35	Dz. 12/14	
76	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, lata 20 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Staffa 36	Dz. 12/14	
77	Skarżysko – Kamienna	Dom, lata 20 XX w., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Staffa 37	Dz. 12/14	
78	Skarżysko – Kamienna	Stróżówka, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Struga	Dz. 4	
79	Skarżysko – Kamienna	Stacja transformatorowa, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Spokojna	Dz. 6/3	
80	Skarżysko – Kamienna	Dom (budynek dla średniego dozoru technicznego i niższej rangi urzędników) wraz z budynkami gospodarczymi, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Struga 1	Dz. 2/1	
81	Skarżysko – Kamienna	Dom (budynek dla średniego dozoru technicznego i niższej rangi urzędników) wraz z budynkami gospodarczymi, 1925 – 1926 r., w zespole osiedla mieszkaniowego „Kolonja Robotnicza”.	Ul. Struga 3	Dz. 2/2	
Osiedle mieszkaniowe wytwórni węgla aktywowanego – ob. Osiedle „Skalka”					

82	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym (wspólnym dla nr 1 i 3), 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 1	Dz. 13/42 (budynek mieszkalny), 13/59 (budynek gospodarczy)	
83	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym (wspólnym dla nr 1 i 3), 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 3	Dz. 13/43 (budynek mieszkalny), 13/59 (budynek gospodarczy)	
84	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 4	Dz. 13/41 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
85	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1928 r., 1975 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 5	Dz. 13/40 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
86	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1928 r., 1975 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 6	Dz. 13/39 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
87	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 7	Dz. 13/22 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
88	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 8	Dz. 13/23 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
89	Skarżysko – Kamienna	Dom wraz z budynkiem gospodarczym, 1925 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Skalna 9	Dz. 13/24 (budynek mieszkalny), 13/66 (budynek gospodarczy)	
90	Skarżysko – Kamienna	Dom, 1928 r., w zespole osiedla mieszkaniowego wytwórni węgla aktywowanego.	Ul. Wysoka 3	Dz. 13/44	
Pozostała zabudowa					
91	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. 1 Maja 27	Dz. 15/1	
92	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. 1 Maja 41	Dz. 248/2	
93	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1910 r.	Ul. 1 Maja 73	Dz. 164/1	
94	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. 3 Maja 62	Dz. 50/8	
95	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 1	Dz. 236/1	
	Skarżysko –				

96	Kamienna	Dom, ok. 1925 r.	Ul. Legionów 71	Dz. 2/35	
97	Skarżysko – Kamienna	Dom, pocz. XX w.	Ul. Legionów 72	Dz. 111	
98	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 87	Dz. 75	
99	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 89	Dz. 77	
100	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1920 r.	Ul. Legionów 91/93	Dz. 79, 81/3	
101	Skarżysko – Kamienna	Dom, ok. 1930 r.	Ul. Ogólna 76	Dz. 63/1	
102	Skarżysko – Kamienna	Dom, lata 20 XX w.	Ul. Żeromskiego 27	Dz. 43/29	
103	Skarżysko – Kamienna	Budynek administracyjny Zakładów Metalowych „MESKO” – d. fabryka amunicji, 1921 – 1923 r., w zespole dawnej fabryki amunicji	Ul. Legionów 122	Dz. 1/219	
104	Skarżysko – Kamienna	Brama Zakładów Metalowych „MESKO” – d. fabryka amunicji, 1921 – 1923 r., w zespole dawnej fabryki amunicji	Ul. Legionów 122	Dz. 2/12, 2/8, 1/126, 1/235	
Zespół dworca kolejowego					
BN	Skarżysko – Kamienna	Dom (w zespole osiedla kolejowego, poz. 43), 1925 r., w zespole dworca kolejowego.	Al. Niepodległości 84	Dz. 1/91	
BN	Skarżysko – Kamienna	Dom (w zespole osiedla kolejowego, poz. 46), 1925 r., w zespole dworca kolejowego.	Al. Niepodległości 88	Dz. 1/65	
Pozostałe zabytki					
105	Skarżysko – Kamienna	Młyn wodny (ob. elektryczny), ok. 1930 r.	Ul. Łyżwy 158	Dz. 343/2	
106	Skarżysko – Kamienna	Ogrodzenie kościoła, 1923 r. w zespole kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Jezusowego.	Al. Niepodległości 77	Dz. 35/1	
107	Skarżysko – Kamienna	Plebania parafii, 1923 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Jezusowego.	Al. Niepodległości 77	Dz. 35/1	
108	Skarżysko – Kamienna	Dzwonnica, 1928 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Józefa Oblubieńca.	Ul. Legionów 64	Dz. 97/1	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko – Kamienna (luty 2014 r.)

Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Suchedniów z września 2019 roku zawiera łącznie 45 pozycji. Do zabytków nieruchomości znajdujących się w ewidencji należą: 1 układ urbanistyczny, 5 budynków użyteczności publicznej, 5 obiektów sakralnych, 2

cmentarze, 2 dworków, 19 budynków mieszkalnych i innych, 1 pomnik oraz 10 pozostałych zabytków. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 5.

Tabela Nr 5 Wykaz zabytków wg. GEZ w Suchedniowie

L.p.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
1	Suchedniów	Układ urbanistyczny			
2	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - Kościół parafialny (pierwot. kaplica), murowany, 1758 r. wg proj. Henryka Marconiego z 1735 r., przebud. 1912-21 wg. proj. arch. Kazimierz Prokulski	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.796
3	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - dzwonnica, murowana, 1956-1972 r.	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	
4	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - ogrodzenie, mur.-żel., 1912 - 1921 r.	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	
5	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - cmentarz przykościelny	Ul. Kościelna	Dz. 3117 Obręb Suchedniów	
6	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - plebania, drewniana, 2 poł. XIX w.	Ul. Kościelna 11	Dz. 5348/1 Obręb Suchedniów	
7	Suchedniów	Zespół kościoła parafialnego p w. św. Andrzeja AP. - park dawnego Dozorstwa Górniczego, XIX w.	Ul. Kościelna	Dz. 5348/1 Obręb Suchedniów	
8	Suchedniów	Zespół dworku modrzewiowego - dworek, drewniany, ok. poł. XVIII w.	Ul. Berezów 3	Dz. 4565/2 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.798
9	Suchedniów	Zespół dworku modrzewiowego - obora, drewniana, k. XIX w.	Ul. Berezów 3	Dz. 4565/2 Obręb Suchedniów	
10	Suchedniów	Młyn wodny, murowany, 1879-1891 r., rozbud. 1947 r.	Ul. Berezów	Dz. 4464/4 Obręb Suchedniów	
11	Suchedniów	Dom, drewniany, k. XIX w.	Ul. Berezów 14	Dz. 4472 Obręb Suchedniów	
12	Suchedniów	Dom, murowany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 16	Dz. 6652 Obręb Suchedniów	
13	Suchedniów	Dom, murowany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 16 A	Dz. 6652 Obręb Suchedniów	
14	Suchedniów	Dom, drewniany, 1932 - 1939 r.	Ul. Bodzentyńska 19	Dz. 2662 Obręb Suchedniów	
15	Suchedniów	Dom, murowany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 20	Dz. 2466/3 Obręb Suchedniów	

16	Suchedniów	Dom, drewniany, 2 poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 29	Dz. 6653/7 Obręb Suchedniów	
17	Suchedniów	Dom, drewniany, poł. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 30	Dz. 2546/1 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.799
18	Suchedniów	Dom robotniczy, drewniany, k. XIX w.	Ul. Bodzentyńska 42	Dz. 2553 Obręb Suchedniów	
19	Suchedniów	Dom, ob. Poczta, murowany, XIX w.	ul. Bugaj 1	Dz. 3127 Obręb Suchedniów	
20	Suchedniów	Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, zał. 1830r.	Ul. Cmentarna	Dz. 3154, 3164, 150/4 Obręb Suchedniów	
21	Suchedniów	Pomnik ofiar egzekucji zakładników kieleckiego więzienia w 1944 r.	Ul. Dawidowicza	Dz. 3246 Obręb Suchedniów	
22	Suchedniów	Budynek dworca kolejowego, murowany, kon. XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
23	Suchedniów	Budynek gospodarczy przy budynku dworca, murowany, kon. XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
24	Suchedniów	Budynek mieszkalny przy dworcu kolejowym, murowany, kon. XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
25	Suchedniów	Budynek gospodarczy przy budynku mieszkalnym przy budynku dworca, murowany, kon. XIX - pocz. XX w.	Ul. Dworcowa	Dz. 309/7 Obręb Suchedniów	
26	Suchedniów	Dom, drewniany, 2 poł XIX w.	Ul. Kielecka 4	Dz. 1093/14 Obręb Suchedniów	
27	Suchedniów	Kapliczka NMP Niepokalanie Poczętej, murowana, XIX w.	Ul. Kielecka 26	Dz. 1113/3 Obręb Suchedniów	
28	Suchedniów	Dworek - ob. Zgromadzenie Sióstr Imienia Jezusa, drewniany, 1870 r., remont. 1987 r.	Ul. Kielecka 54	Dz. 2056/3 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.800
29	Suchedniów	Dom, murowany, 2 ćw. XIX w.	Ul. Kościelna 6	Dz. 3122/2 Obręb Suchedniów	
30	Suchedniów	Budynek Samorządowej Szkoły Podstawowej Nr 3, murowany, 2 ćw. XIX w.	Ul. Kościelna 1/3	Dz. 3128/2 Obręb Suchedniów	
31	Suchedniów	Dom, murowany	Ul. Koszykowa 18	Dz. 4547/5 Obręb Suchedniów	
32	Suchedniów	Zespół młyna - młyn wodny, ok. 1911r.	Ul. Koszykowa 18b	Dz. 4547/4 Obręb Suchedniów	
33	Suchedniów	Zespół młyna - układ wodny, ok. 1911r.	Ul. Koszykowa 18b	Dz. 4547/4 Obręb Suchedniów	

34	Suchedniów	Dom, drewniany, XIX/XX w.	Ul. Koszykowa 20	Dz. 4518/1 Obręb Suchedniów	
35	Suchedniów	Dom robotniczy, drewniany, 2 poł. XIX w.	Ul. Mickiewicza 1	Dz. 2394/4 Obręb Suchedniów	
36	Suchedniów	Dom drewniany, 1 poł XIX w., częściowo zniszczony w 1863 r., rozbud. pocz. XX w.	Ul. Mickiewicza 5	Dz. 2394/5 Obręb Suchedniów	
37	Suchedniów	Budynek dawnego Urzędu Miasta i Gminy, murowany, pocz. XX w.	Ul. Sportowa 1	Dz. 4662/11 Obręb Suchedniów	
38	Suchedniów	Kapliczka drewniana z figurą Jana Nepomucena, XIX w.	Ul. Warszawska 2	Dz. 1073 Obręb Suchedniów	Rejestr nr A.797
39	Michniów	Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskiej	Michniów 38	Dz. 297, 299,301,302, 298,300 Obręb Michniów	
40	Michniów	Kaplica murowana, pocz. XXw.	Michniów 38	Dz. 299 Obręb Michniów	
41	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopiecowego - pozostałości wielkiego pieca, kon. XVIII w., przebud. 2 ćw. XIX w.	Mostki 1	Dz. 1126/33, 1126/32 Obręb Mostki	
42	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopiecowego - budynek administracyjny, obecnie Wiejski Dom Kultury, mur- drewn., 2 ćw. XIX w.	Mostki 1	Dz. 1134/4 Obręb Mostki	
43	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopiecowego - kapliczka św. Floriany, mur-drewn., kon. XIX w.	Mostki 1	Dz. 1134/4 Obręb Mostki	
44	Mostki	Pozostałości zakładu wielkopiecowego - układ wodny (staw z groblą, kanał roboczy, przelew mur.), pocz. XIX w.	Mostki 1	Dz. 1126/1, 1126/33 Obręb Mostki	
45	Ostojów	Dom, drewniany, kon. XIX w.	Ostojów 48	Dz. 258/2 Obręb Ostojów	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Suchedniów(IX 2019)

Gminna ewidencja zabytków Gminy Bliżyn z 2017 roku zawiera łącznie 72 pozycje. Do zabytków nieruchomych znajdujących się w ewidencji należą: 2 budynki użyteczności publicznej, 9 zabytków sakralnych, 7 cmentarzy, 1 park, 1 zameczek, 29 budynków mieszkalnych i innych, 10 pomników lub mogił oraz 13 pozostałych zabytków. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 6.

Tabela nr 6. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w GEZ w Bliżynie.

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Wpis do rejestru zabytków	Czas powstania	Adres
1	Bliżyn	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. LUDWIKA w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	Rejestr Nr: A.271, wpis z 27.04.2009 r.	1896-1900	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1481
2	Bliżyn	OGRODZENIE w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	-	ok. 1900	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1481
3	Bliżyn	KRZYŻ ŻELIŃNY w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	-	1852 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1481
4	Bliżyn	KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. ZOFII w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/1 wpis z: 23.03.1957 15.06.1967 r.	1818 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1551
5	Bliżyn	CMENTARZ DWORSKI PRZY KOŚCIELE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/2 wpis z: 23.05.2012 r.	2 poł. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1551
6	Bliżyn	OGRODZENIE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/3 wpis z: 23.05.2012 r.	1 poł. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 1551
7	Bliżyn	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI STARY	-	1886 r.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 862
8	Bliżyn	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI NOWY	-	1919 r.	adres: Bliżyn, ul. Piaskowa nr działki: 969
9	Bliżyn	PARK w zespole Pałacyku Platerów	Rejestr Nr: 792/1, wpis z 11.12.1957 r.	XVII w.	adres: Bliżyn nr działki: 872/62, 872/64, 872/61, 872/63
10	Bliżyn	ZAMECZEK NEOGOTYCKI w zespole Pałacyku Platerów wraz z terenem w granicach działki nr 872/6	Rejestr: 792/2, wpis z 07.03.2013 r.	ok. 1870r. przebud. 1976r.	adres: Bliżyn, Plac Broel - Platerów 4 nr działki: 872/6
11	Bliżyn	OFICyna w zespole Pałacyku Platerów	-	ok. 1870r.	adres: Bliżyn, Plac Broel - Platerów 3 nr działki: 872/62
12	Bliżyn	STAJNIA w zespole Pałacyku Platerów	-	ok. 1870r.	adres: Bliżyn Plac Broel - Platerów 1, 2 nr działki: 872/11, 872/12

13	Bliżyn	DOM URZĘDNIKÓW w zespole Nadleśnictwa	-	pocz. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki Nr81 nr działki:874/2
14	Bliżyn	STODOŁA ZE SPICHLERZEM w zespole Nadleśnictwa	-	pocz. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki Nr 81 nr działki: 874/2
15	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 89/89a	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 89/89a nr działki: 871/3, 871/4
16	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 91/93	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 91/93 nr działki: 870/3, 870/5
17	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 95	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 95 nr działki: 868, 969
18	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, , ul. Kościuszki 97	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 97 nr działki: 867/1, 861/2
19	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 134	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 134 nr działki: 789/5, 789/6
20	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 136	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 136 Nr działki:788/1,788/3, 788/4, 788/5, 788/6
21	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 140	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 140 nr działki: 785/1,785/2,786/1, 786/2, 786/4, 786/6,786/9
22	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 142	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 142 nr działki: 776, 777, 778, 779,780, 781, 782, 783
23	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 144	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 144 nr działki: 773
24	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 146	-	k. XIX w.	adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 146 nr działki: 770, 771/1, 771/2, 772
25	Bliżyn	POZOSTAŁOŚCI ODLEWNI ŻELIWA „LUDWIKÓW”, ruina wieży ciśnień	-	k. XIX w., w ruinie od 1 ćw. XX w.	adres: Bliżyn, ul. Rudowskiego nr działki: 1681, 853/11
26	Bliżyn	POZOSTAŁOŚCI ODLEWNI ŻELIWA, później Fabryka Farb I Lakierów, budynki oraz	-	pocz. XX gruntownie przebud. i rozbud.	adres: ul. Staszica nr działki: 956/12, 956/13, 956/57, 956/59

		<i>teren po odlewni żeliwa</i>			
27	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 28, ul. Kościuszki</i>	-	<i>lata 20-30. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 28 nr działki: 745</i>
28	<i>Bliżyn</i>	<i>DROŻNICZÓWKA w zespole drożnicówki nr 29, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 29 nr działki: 88/2</i>
29	<i>Bliżyn</i>	<i>STUDNIA w zespole drożnicówki nr 29, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 29 nr działki: 88/2</i>
30	<i>Bliżyn</i>	<i>BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole drożnicówki nr 29, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 29 nr działki:</i>
31	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 36 wraz z budynkiem gospodarczym, ul. Kościuszki</i>	-	<i>lata 30. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 36 nr działki: 1522</i>
32	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 39, ul. Kościuszki</i>	-	<i>lata 30. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 39 nr działki: 207</i>
33	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 43, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 43 nr działki: 204</i>
34	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 46, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 46 nr działki: 1514</i>
35	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM NR 79, ul. Kościuszki</i>	-	<i>ok. 1920 r.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 79 nr działki: 1531/4, 1531/5</i>
36	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 82, ul. Kościuszki</i>	-	<i>lata 20. XX w.</i>	<i>adres: ul. Kościuszki 82 nr działki: 1439</i>
37	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM LUDOWY STOWARZYSZENIA KUPCÓW, ob. dom handlowy</i>	-	<i>1926 r.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki Nr 92a nr działki: 1580</i>
38	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 104, ul. Kościuszki</i>	-	<i>koniec XIX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 104 nr działki: 814</i>
39	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 116, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XIX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 116 nr działki: 804</i>
40	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 128, ul. Kościuszki</i>	-	<i>lata 20. XX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 128 nr działki: 881</i>
41	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 130, ul. Kościuszki</i>	-	<i>pocz. XX przebud. poł. XX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki 130 nr działki: 792</i>
42	<i>Bliżyn</i>	<i>DAWNY BUDYNEK STACJI KOLEJOWEJ NR 6,</i>	-	<i>1885r.?, przebud. XX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Przechodnia nr działki: 1435</i>

		<i>ul. Przechodnia</i>			
43	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 1, ul. Staszica</i>	-	<i>ok. 1920 r.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Staszica 1 nr działki: 881</i>
44	<i>Bliżyn</i>	<i>DOM NR 1, ul. Szydłowiecka</i>	-	<i>lata 30. XX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Szydłowiecka nr działki: 1438</i>
45	<i>Bliżyn</i>	<i>ZAGRODA NR 12, ul. Zgodna</i>	-	<i>pocz. XX w.</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Zgodna 12 nr działki: 525/2</i>
46	<i>Bliżyn</i>	<i>POMNIK OFIAR II WOJNY ŚWIATOWEJ</i>	-	<i>lata 50. XX wieku</i>	<i>adres: Bliżyn, ul. Kościuszki nr działki: 872/19</i>
47	<i>Bliżyn</i>	<i>POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY ŚMIERĆ WIĘŹNIÓW W FILII OBOZU KONCENTRACYJNEGO LUBLIN (MAJDANEK) W BLIŻYNIE W LATACH 1943-1944</i>	-	<i>1999 r.</i>	<i>adres: Bliżyn nr działki: 1742/3</i>
48	<i>Brzask</i>	<i>MOGIŁA POMORDOWANYCH</i>	-	<i>1945-1949</i>	<i>adres: Brzask nr działki: 553</i>
49	<i>Gilów</i>	<i>DOM NR 27</i>	-	<i>lata 20-30. XX w.</i>	<i>adres: Gilów nr działki: 364</i>
50	<i>Gilów</i>	<i>DOM NR 35</i>	-	<i>lata 20-30. XX w.</i>	<i>adres: Gilów nr działki: 378</i>
51	<i>Gilów</i>	<i>DOM NR 36</i>	-	<i>lata 20-30. XX w.</i>	<i>adres: Gilów nr działki: 381</i>
52	<i>Kopcie</i>	<i>POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY MIEJSCE BITWY ODDZIAŁU MJR HUBALA „ROGOWY SŁUP”</i>	-	<i>XX w.</i>	<i>adres: Kopcie lokalizacja: rejon rezerwatu Świnia Góra nr działki: 242</i>
53	<i>Kopcie</i>	<i>POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY POLEGŁYCH W 1944 R.</i>	-	<i>XX w.</i>	<i>adres: Kopcie lokalizacja: rejon rezerwatu Świnia Góra nr działki: 196</i>
54	<i>Kucębów</i>	<i>POMNIK PAMIĘCI NIEZNANEGO UŁANA</i>	-	<i>XX w.</i>	<i>adres: Kucębów nr działki: 614/2</i>
55	<i>Mroczków</i>	<i>KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. ROCHA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha</i>	<i>Rejestr Nr: 793, wpis z 25.09.1947 r.</i>	<i>XVIII w.</i>	<i>adres: Mroczków, nr działki: 1076</i>
56	<i>Mroczków</i>	<i>DZWONNICA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha</i>	-	<i>1957 r.</i>	<i>adres: Mroczków nr działki: 1076</i>
57	<i>Mroczków</i>	<i>KRZYŻ ŻELIWNY w zespole kościoła par. pw. św. Rocha</i>	-	<i>1921 r.</i>	<i>adres: Mroczków nr działki: 1076</i>
	<i>Mroczków</i>	<i>CMENTARZ</i>	-	<i>XX w.</i>	<i>adres: Mroczków</i>

58		PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI			nr działki: 614/2, 617
59	Mroczków	KRZYŻ KAMIENNY	-	1877 r.	adres: Mroczków nr działki: 711/2
60	Nowy Odrawążek	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	-	XX w.	adres: Odrawążek nr działki: 196/3
61	Płaczków	DOM NR 44	-	pocz. XX w.	adres: Płaczków 44 nr działki: 297/1, 299/1
62	Płaczków	KRZYŻ KAMIENNY	-	1883 r.	adres: Płaczków nr działki: 187/1
63	Sobótka	POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH W WALCE 3 III 1943 R. PARTYZANTÓW ZGRUPOWANIA "ROBOT"	-	XX w.	adres: Sobótka, lokalizacja: rejon rezerwatu Ciechołowice nr działki: 115/1200
64	Sołtyków	RUINA CEGIELNI WRAZ Z KOMINEM I TERENEM w zespole dawnej cegielni	-	1916 r.	adres: Sołtyków nr działki: 55/9
65	Sołtyków	BUDYNEK ZARZĄDU CEGIELNI w zespole dawnej cegielni	-	pocz. XX w.	adres: Sołtyków nr działki: 55/4
66	Sorbin	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	-	XX w.	adres: Sorbin nr działki: 849/1, 846/1, 845/2, 842/2, 841/2, 838/2, 837/2, 834/2
67	Ubyszów	KRZYŻ KAMIENNY	-	1902 r.	adres: Ubyszów nr działki: 1757
68	Wojtyniów	CMENTARZ RADZIECKICH JEŃCÓW WOJENNYCH 1941- 1943	-	1945 r.	adres: Wojtyniów nr działki: 1172
69	Wołów	KRZYŻ KAMIENNY	-	1892 r.	adres: Wołów nr działki: 560, 611
70	Wołów	POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH W DNIACH 3-4 VIII 1945 R. WOKOLICACH CZERWONEJ GÓRY	-	2015 r.	adres: Wołów lokalizacja: rejon rezerwatu Dalejów, Czerwona Góra nr działki: 1951
71	Wołów	POMNIK PAMIĘCI ODDZIAŁÓW PARTYZANCKICH "NURTA"	-	2006 r.	adres: Wołów lokalizacja: rejon rezerwatu Dalejów nr działki: 1940
	Wołów	POMNIK PAMIĘCI	-	1990 r.	adres: Wołów

72		WŁADYSŁAWA "OSETA" WASILEWSKIEGO			lokalizacja: rejon rezerwatu Dalejów nr działki: 1943
----	--	--	--	--	---

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Bliżyn 2017 r.

W 2020 nastąpiła zmiana w rejestrze zabytków dot. Gminy Bliżyn – Mroczkowa. Obecnie trzy elementy tworzą zespół Kościoła św. Rocha w Mroczkowie: Kościół pw. Św. Rocha – nr rej. A 793/1, Dzwonnica drewniana – Nr rej. A 793/2 i Teren przykościelny – Nr rej. A 793/3.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko Kościelne z 28 marca 2017 roku zawiera łącznie 17 pozycji. Do zabytków nieruchomych znajdujących się w ewidencji należą: 11 obiektów sakralnych, 3 pomniki i mogiły oraz 3 pozostałe zabytki. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 7.

Tabela nr 7. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w GEZ w Skarżysku Kościelnym.

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
Zabytki nieruchome					
1	Skarżysko Kościelne	Zespół kościoła parafialnego w Skarżysku Kościelnym obejmuje: - Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy, murowany, barokowy, czas powstania 1637 r., rozbudowany 1775 r., restaurowany 1928 r., - Kaplica I, ob. kostnica, 1637 r., - Kaplica II, 1637 r., - ogrodzenie cmentarza przy kościelnego - budynek plebanii	Ul. Kościelna 16	Dz. 3276/2 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Rejestr WKZ A.794/1-4
2	Świerczek	Kapliczka, murowana z XIX w,	przy drodze Nr 12	działki Nr 166/2 obręb 14 Świerczek	<i>Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.</i>
3	Kierz Niedźwiedzi	Mogiła powstańcza z Powstania Styczniowego 1863 r.,	Oddział leśny 83 Leśnictwo Kierz Niedźwiedzi		<i>Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.</i>
4	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny, upamiętniający walki powstańcze z Powstania Styczniowego 1863 r.	przy drodze 508;	Dz. 1472/7 Obręb 2 Grzybowa Góra	<i>Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca</i>

					2017r.
5	Lipowe Pole Skarbowe	Krzyż przydrożny poświęcony Matce Bożej	przy drodze nr 355	Na wysokości działki 407 i 406/5 Obręb Lipowe Pole Skarbowe	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
6	Majków	Kapliczka ufundowana w podzięce za uratowanie rodziny Stolarskich przed zarazą cholery w XVIII w.	Przy posesji, ul. Żeromskiego 159	Dz. 727 Obręb 1 Majków	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
7	Skarżysko Kościelne	Pomnik ofiar egzekucji hitlerowskiej, poświęcony mieszkańcom Skarżyska zamordowanym przez Niemców na terenie kopalni żwiru „Karier”, 1943 r.	działka OLPP – przy bocznicy i drodze wjazdowej do zakładu	Dz. 3397 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
8	Skarżysko Kościelne	Obelisk upamiętniający rozstrzelanych podczas II wojny światowej mieszkańców gminy	na posesji ul. Kościelna 2a (budynek administracyjny Urzędu Gminy)	Dz. 3348/2 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
9	Lipowe Pole Plebańskie	Znak geodezyjny tzw. triangul, wybudowany w 1829 r. przez prof. Armińskiego	przy drodze 341; w łąkach za remizą OSP	Dz. 482/1 Obręb 4 Lipowe Pole Plebańskie	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
10	Skarżysko Kościelne	Krzyż przydrożny, kamienny krzyż wotywny, wystawiony przez kolejarzy, 1911 r.	przy ul. Kościelnej obok kościoła parafialnego p.w. Św. Trójcy	Dz. 3276/2 Obręb 12) Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
11	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny, wystawiony przez robotników fabrycznych, 1906 r.	przy drodze 508	Dz. 409 Obręb 2 Grzybowa Góra	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
12	Skarżysko Kościelne	Figura kamienna Najświętszej Maryi Panny, wystawiona przez mieszkańców Skarżyska Kościelnego, XIX w.	Przy skrzyżowaniu ul. Szkolnej, Kościelnej, Kolonii i Łużyckiej	Dz. 3348 Obręb 12 Skarżysko Kościelne	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.
13	Michałów	Krzyż przydrożny, ufundowany przez rodzinę Sobieszczańskich, 1929 r.	dojazd drogą gminną o nr 356, nieopodal gospodarstwa „Stary Młyn” nad	Granica działek 356 i 358 Obręb Michałów	Uchwała Nr XXVII/162/2017 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dn. 28 marca 2017r.

			<i>rzeką Kamienną</i>		
14	<i>Skarżysko Kościelne</i>	<i>Nagrobki ks. Stanisława Raczkowskiego, Ks. Romana Cieszkowski, Ks. Jana Latańskiego</i>	<i>Cmentarz parafialny w Skarżysko Kościelnym</i>	-	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko Kościelne (28 marca 2017 r.).

Gminna ewidencja zabytków Gminy Łączna z listopada 2013 roku zawiera 8 pozycji. Do zabytków nieruchomych znajdujących się w ewidencji należą: 1 budynek użyteczności publicznej, 2 obiekty sakralne, 3 cmentarze oraz 2 pozostałe zabytki. Cmentarz parafialny znajduje się na jednej karcie wraz z cmentarzem wojennym żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 roku. Wykaz wymienionych zabytków zawiera tabela nr 8.

Tabela nr 8. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w GEZ w gminie Łączna.

L.p.	Miejscowość	Nazwa Obiektu	Adres	Nr działki	Forma ochrony
Budynki użyteczności publicznej					
1	<i>Klonów</i>	<i>Szkoła Podstawowa, ob. Koło Gospodyń, 1 ćw. XX w.</i>	<i>Klonów 62</i>	<i>Dz. 17 Obręb Klonów</i>	.
Obiekty sakralne					
2	<i>Łączna</i>	<i>Kościół parafialny p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza, 1913 – 1921 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza.</i>	<i>Ul. Kamionki 53</i>	<i>Dz. 488/1, 488/2 Obręb Czerwona Górka</i>	
3	<i>Łączna</i>	<i>Figura przydrożna Chrystusa Frasobliwego, 4 ćw. XIX w.</i>	<i>przy drodze Łączna – Skarżysko-Kamienna</i>	<i>Dz. 193 Obręb Łączna</i>	
Cmentarze					
4	<i>Łączna</i>	<i>Cmentarz parafialny (wraz z cmentarzem wojennym żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r.), czas powstania 1913 r.</i>	<i>Łączna</i>	<i>Dz. 497/1, 497/2, 954/13, 954/14 Obręb Czerwona Górka</i>	
5	<i>Łączna</i>	<i>Cmentarz wojenny żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r. (wraz z cmentarzem parafialnym), czas powstania 1939 r.</i>	<i>Łączna</i>	<i>Dz. 497/2</i>	
6	<i>Jęgrzna</i>	<i>Cmentarz epidemiczny, I wojna światowa</i>	<i>Jęgrzna</i>	<i>Dz. 157/3 Obręb Jęgrzna</i>	
Pozostałe zabytki					
7	<i>Łączna</i>	<i>Dzwonnica, 1 poł. XX w., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Szymona i Judy Tadeusza.</i>	<i>Ul. Kamionki 53</i>	<i>Dz. 488/2 Obręb Czerwona Górka</i>	
8	<i>Łączna</i>	<i>Ogrodzenie kościoła parafialnego, 1913 – 1921 r., w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Szymona i Judy</i>	<i>Ul. Kamionki 53</i>	<i>Dz. 488/1, 488/2 Obręb Czerwona</i>	

	Tadeusza.		Górka	
--	-----------	--	-------	--

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Łączna (listopad 2013r.).

3.3. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu skarżyskiego, zgodnie z Rejestrem zabytków archeologicznych Województwa Świętokrzyskiego, znajduje się jeden zabytek wpisany do rejestru – Rezerwat Archeologiczny Rydno, zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu. Rezerwat archeologiczny Rydno powstał w 1957r. i został utworzony w celu ochrony kompleksu osad przemysłowych przy kopalni hematytu. Obejmuje on obszar od Skarżyska – Kamiennej (dzielnica Łyżwy) do Wąchocka (Góra Rocha). Na jego terenie zachowały się liczne pozostałości przedstawicieli wielu kultur pradziejowych, od 40 tys. p.n.e., które trudniły się łowiectwem oraz wydobywaniem hematytu i obróbką sprowadzanego w te strony krzemienia czekoladowego. Obecność tych surowców i łatwość ich pozyskiwania sprawiały, że osada doliny rzeki Kamiennej była bardzo popularna. Wymiana handlowa za ten cenny minerał trwała od paleolitu do neolitu. Rozwój a także zainteresowanie kolejnych ludów rejonem rezerwatu przez okres niespełna 40 tys. lat stanowił przedmiot badań archeologów od lat 20 – tych XX wieku.

Według Gminnych ewidencji zabytków na terenie powiatu skarżyskiego znajduje się 77 stanowisk archeologicznych tj. 13 – Miasto Skarżysko – Kamienna, 4 – Miasto i Gmina Suchedniów, 43 – Gmina Bliżyn, 15 – Gmina Skarżysko Kościelne, ok. 2 – Gmina Łączna.

Tabela nr 9. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Miasta Skarżyska – Kamiennej.

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Adres	Nr działki
1	Skarżysko – Kamienna	Stanowisko archeologiczne – nowożytność	80 – 63	Ul. Konarskiego (w wykopie pod dom)	
2	Skarżysko – Kamienna	Osada - neolit	80 – 63	Ul. Wiejska	Dz. 80/1200
3	Skarżysko – Kamienna	Rezerwat archeologiczny „Rydno” 1. Ślad osadniczy, pola górnicze –paleolit środkowy, o. magdaleński, epipleistocen, bolling, k. hamburska, późny Allerod, k. lyngbyjska, wczesny Oryas, Fadermasser, k. świderska; 2. Ślady osadnictwa – k. komornicka, wczesny halocen, k. janisławska, k. chojnicko-pieńkowska 3. Osady – k. pucharów lekkoatycznych, neolit; 4. Ślady osadnictwa – k. amfor kulistych, eneolit;	80 – 65 80 – 66 81 – 66	„Rydno”, Nowy Młyn, Łyżwy, Grzybowa Góra, Marcinków, Skarżysko – Kamienna, Mirzec, Wąchock	

		5. Ślady osadnictwa – k. trzcinińska, II okres epoki brązu; 6. Ślady cmentarzyska ciałopalnego – k. łużycka, III okres epoki brązu, halsztat; 7. Ślady cmentarzyska ciałopalnego – grobów podkloszowych, wczesny okres przedrzymski; 8. Ślady cmentarzyska ciałopalnego – k. przeworska, OWR.			
4	Skarżysko – Kamienna	Ślad osadniczy – mezolit	80 – 65	Ul. Łyżwy 23	Dz. 327/3
5	Skarżysko – Kamienna	Cmentarzysko – wczesne średniowiecze, XI w.	80 – 65	Ul. Pastwisko 2	Dz. 4072, 4057, 4053, 601
6	Skarżysko – Kamienna	Piecowisko dymarskie – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	80 – 65	Ul. Łyżwy 117	Dz. 365/2, 368/3

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Miasta Skarżysko – Kamiennej (luty 2014 r.).

Tabela 10 Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Suchedniów.

Lp.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze, punkt osadniczy - nowożytność	81-64	1	3
2	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze (XIV-XVw.)	81-65	2	4
3	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze/nowożytność, punkt osadniczy - nowożytność	81-66	3	5
4	Suchedniów	Punkt osadniczy - późne średniowiecze/nowożytność, punkt osadniczy - nowożytność	81-67	4	6

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Miasta i Gminy Suchedniów (IX 2019r.)

Tabela nr 11. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Bliżyn.

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Bliżyn	1. XIX wiek (przed rokiem 1838r - Wielki piec	80 – 64	1	10
2	Drożdżów	1. Nowożytność (około 1577 r.)- Kuźnica wodna	80 – 63	1	17
		1. późne średniowiecze/nowożytność -			

3	Drożdżów	punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 – 64	2	8
4	Drożdżów	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 – 64	3	9
5	Gilów	1. późne średniowiecze -kuźnica wodna	80 – 64	1	1
6	Górki	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 – 64	1	2
7	Górki	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2.nowożytność - punkt osadniczy	80 – 64	2	3
8	Kopcie	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	81 – 63	1	10
9	Kopcie	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy	81 – 63	2	11
10	Kopcie	1. późne średniowiecze -punkt osadniczy	81 – 63	3	12
11	Kucębów	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	81 – 63	1	13
12	Kucębów	1. nowożytność (XVI w.)- huta szklana	81 – 62	2	33
13	Mroczków	1 nowożytność (1778 r.)- wielki piec	80 – 63	1	13
14	Mroczków	1 nowożytność - kuźnica wodna	80 – 63	2	14
15	Mroczków	1 nowożytność - kuźnica wodna	80 – 63	3	15
16	Nowy Odrawążek	1 późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2 nowożytność - osada	81 – 63	1	14
17	Nowy Odrawążek	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy	81 – 63	2	15
18	Nowy Odrawążek	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	80 - 63	3	23
19	Odrawążek	1. późne średniowiecze/nowożytność 2. nowożytność -osada	81 – 63	1	16
20	Odrawążek	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- osada	81 – 63	2	17
21	Odrawążek	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	81 – 63	3	18
22	Odrawążek	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	81 – 63	4	19
23	Odrawążek	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność- osada	80 – 63	5	24
24	Odrawążek	1. Punkt osadniczy – późne średniowiecze/nowożytność 2. nowożytność- osada	80 – 63	6	25
25	Odrawążek	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność- osada	80 – 63	7	26
		1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt			

26	Odrowążek	osadniczy	80 – 63	8	27
27	Odrowążek	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 – 63	9	28
28	Płaczków	1. nowożytność - kuźnica wodna	80 – 63	1	16
29	Rędocin	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy	79 – 63	1	6
30	Sorbin	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada	80 – 63	1	19
31	Ubyszów	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	80 – 64	2	5
32	Ubyszów	1. nowożytność (XVI – XVII w.)- punkt osadniczy	80 – 64	3	6
33	Ubyszów	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	80 – 64	4	7
34	Wojtyniów	1. średniowiecze/nowożytność- kuźnica wodna	80 – 64	1	13
35	Wołów	1. średniowiecze/nowożytność- kuźnica wodna	80 – 64	2	15
36	Wołów	1. nowożytność (XVI w.)- punkt osadniczy	80 – 64	3	16
37	Wołów	1. późne średniowiecze – punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy	81 – 64	4	1
38	Wołów	1. późne średniowiecze/nowożytność – punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy	81 – 64	5	2
39	Zbrojów	1. późne średniowiecze/nowożytność- punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy	80 – 63	1	18

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Bliżyn (stan z dn.20.06.2018r.)

Tabela Nr 12. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Skarżysko Kościelne

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	Grzybowa Góra – Majków - Michałów	Rezerwat archeologiczny „Rydno”, osada przemysłowa – paleolit	A		
2	Świerczek	Stanowisko archeologiczne	79 – 65	1	1
3	Świerczek	Stanowisko archeologiczne	79 – 65	2	2
4	Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne	79 – 65	4	3
5	Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne	79 – 65	5	4
6	Skarżysko Kościelne	Stanowisko archeologiczne	79 – 65	6	5
7	Kolonia Skarżysko	Stanowisko archeologiczne	79 – 65	1	6

	<i>Kościełne</i>				
8	<i>Kolonia Skarżysko Kościełne</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>2</i>	<i>7</i>
9	<i>Skarżysko Kościełne Pierwsze</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>1</i>	<i>8</i>
10	<i>Skarżysko Kościełne Pierwsze</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>2</i>	<i>9</i>
11	<i>Skarżysko Kościełne Pierwsze</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>3</i>	<i>10</i>
12	<i>Skarżysko Kościełne Pierwsze</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>3</i>	<i>11</i>
13	<i>Kierz Niedźwiedzi</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>1</i>	<i>19</i>
14	<i>Kierz Niedźwiedzi</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>79 – 65</i>	<i>2</i>	<i>23</i>
15	<i>Skarżysko Kościełne</i>	<i>Stanowisko archeologiczne</i>	<i>80 – 65</i>	<i>trwa procedura nadania numeru</i>	<i>trwa procedura nadania numeru</i>

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Skarżysko Kościełne (28 marca 2017 r.)

Tabela nr 13. Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Łączna.

L.p.	Miejscowość	Funkcja i datowanie stanowiska	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze
1	<i>Łączna</i>	<i>Luźne, znalezisko powierzchniowe, kultura pucharów lejkowatych, neolit</i>	<i>83-64</i>	<i>brak danych</i>	<i>brak danych</i>
2	<i>Zalezianka Górna</i>	<i>Grób, kultura ceramiki sznurowej, neolit</i>	<i>83-64</i>	<i>brak danych</i>	<i>brak danych</i>

Źródło: Gminna ewidencja zabytków Gminy Łączna (listopad 2013r.).

3.4. Zabytki ruchome, muzea oraz zbiory muzealne na terenie Powiatu Skarżyskiego

Najważniejszą formę organizacyjną opieki nad zabytkami ruchomymi stanowi muzeum, które gromadzi, rejestruje, konserwuje, przechowuje i udostępnia publiczności w formie wystaw wytwory kultury, sztuki, wiedzy i przyrody a także prowadzi działalność naukową, oświatową i popularyzatorską.

Na terenie Powiatu Skarżyskiego działają następujące muzea:

- **Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej**

Powstało w 1969 roku z inicjatywy „Towarzystwa Miłośników Skarżyska-Kamiennej”. Placówka w latach 80. XX wieku nosiła imię gen. Zygmunta Berlinga, dowódcy I Armii Wojska Polskiego. Muzeum w 1991 roku otrzymało swoją obecną nazwę, która ma upamiętniać bohaterstwo i poświęcenie członków organizacji konspiracyjnej „Orzeł Biały”. Zabytkową siedzibą Muzeum jest XIX wieczny budynek, który był zapleczem administracyjnym Huty „Rejów”, związanej ze Staropolskim Okręgiem Przemysłowym. Pozostałości huty należą do cennych zabytków, które można oglądać do dzisiaj. Misja Muzeum im. „Orła Białego” polega na zachowaniu dziedzictwa kulturowego związanego z historią wojska i wojskowości, jak również przekazywaniu wiedzy o dziejach regionu i jego znaczącego wkładu w historię Polski, a także na podejmowaniu pracy badawczej dotyczącej dziejów terenu dzisiejszego miasta, od czasów najdawniejszych po historię najnowszą.

Istotnym elementem zbiorów są eksponaty i dokumenty związane z działalnością oddziałów partyzanckich na terenie Gór Świętokrzyskich w czasie okupacji niemieckiej oraz te pochodzące z czasów tzw. Polski Ludowej. Na obszarze 1,5 ha zgromadzono jedną z największych kolekcji militariów pod gołym niebem w Polsce. Ekspozycja plenerowa zawiera sprzęt bojowy będący na wyposażeniu armii polskiej po 1945 roku. Interesującą część tej kolekcji stanowi uzbrojenie z okresu drugiej wojny światowej, które zostało wydobyte z pól bitewnych, a wśród największych wymienić należy dział samobieżne Sturmgeschütz IV oraz podwozie niemieckiego czołgu PzKpfw V Panther. Ponadto na wystawie plenerowej znajdują się między innymi: samolot Jak-23, wyrzutnia rakiet S-75 „Wołchow”, samolot Il – 14, karabiny przeciwlotnicze ZPU-2 i ZU-2 które zostały poddane gruntownej renowacji, kadłub niemieckiego czołgu średniego Panzerkampfwagen IV, kuter torpedowy ORP „Odważny”. Muzeum im. „Orła Białego” w Skarżysku - Kamiennej jest jedną z najważniejszych placówek kulturalnych oraz atrakcji turystycznych na terenie województwa świętokrzyskiego.

- **Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie**, które jest oddziałem Muzeum Wsi Kieleckiej.

Mauzoleum w Michniowie jest wyjątkowym muzeum historyczno-martyrologicznym, którego zasadniczym celem jest zachowanie pamięci o 817 wsiach polskich spacyfikowanych w czasie drugiej wojny światowej. Stanowi jednocześnie miejsce Pamięci Narodowej.

Michniów został spacyfikowany przez niemieckie oddziały policyjne w dniach 12 i 13 lipca 1943 roku. Wymordowanie mieszkańców wsi było odwetem za ich pomoc udzieloną partyzantom oraz za przynależność do Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich. W trakcie dwudniowej pacyfikacji zginęły co najmniej 204 osoby: 103 mężczyzn (w większości spalonych żywcem), 53 kobiety i 48 dzieci (aż dziesięcioro z nich miało mniej niż 10 lat, najmłodszą ofiarą był dziewięciodniowy Stefanek Dąbrowa, który został wrzucony do płonącej stodoły przez niemieckiego żandarma). Szczątki zamordowanych spoczywają w zbiorowej mogile, na której tuż po wojnie postawiono kamienną tablicę z nazwiskami ofiar.

Idea zorganizowania w Michniowie ogólnopolskiego Mauzoleum Walki i Męczeństwa Wsi Polskiej, powstała jesienią 1979 roku w trakcie narady Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich. Społeczny komitet budowy Mauzoleum powstał w 1983 roku, natomiast Fundacja – Pomnik Mauzoleum Męczeństwa Wsi Polskiej w 1990 roku. W 50 rocznicę pacyfikacji (lipiec 1993 roku) poświęcono pomnik „Pieta Michniowska”.

Historia michniowskiego Mauzoleum sięga do pierwszych lat powojennych, kiedy to w drewnianej chacie mieściła się skromna Izba Pamięci, a w niej ekspozycja pamiątek pozostałych po zamordowanych mieszkańcach wsi. W 1997 roku w miejsce dotychczasowej Izby Pamięci powstał Dom Pamięci Narodowej, w którym znajduje się ośrodek badawczy gromadzący dokumentację męczeństwa polskiej wsi w czasie drugiej wojny światowej. Michniowskie Mauzoleum jest to symboliczny cmentarz, na którym każda męczeńska polska wieś ustawiła krzyż. Od 1999 roku jest oddziałem Muzeum Wsi Kieleckiej. Modernizacja Mauzoleum została rozpoczęta w 2010 roku i dofinansowana przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie w skład Mauzoleum wchodzi: Mogiła pomordowanych mieszkańców Michniowa, Kaplica Św. Małgorzaty, Dom Pamięci Narodowej (który pełni

funkcję administracyjną i wystawienniczą), Pieta Michniowska i będący w trakcie budowy nowy budynek Mauzoleum.

- **Muzeum Dawnej Wsi „Domek Tkaczki” w Bliżynie.**

„Domek Tkaczki” Muzeum Dawnej Wsi znajduje się w Bliżynie. Jest to prywatne muzeum założone przez państwa Urszulę i Grzegorza Jędrzejczyk. Pomysł zrodził się przypadkiem, gdy w 1993 roku właścicielka muzeum znalazła kilka drobiazgów używanych w dawnych czasach przez dziadków. Były to m.in. części warsztatu tkackiego, narzędzia i obuwie. Narzędzia tkackie oraz kołodziejskie dały początek kolekcji związanej z dawną wsią, uzupełnianej do dziś. Kolekcja pokazywana była na wystawach w różnych placówkach kulturalnych między innymi podczas festiwalu technologicznego Kuźnice Koneckie w Muzeum w Małcu i Muzeum Wsi Kieleckiej – Skansenie w Tokarni. Dawne narzędzia, przedmioty codziennego użytku oraz tkaniny wykorzystywane były w pracy z młodzieżą, dziećmi i dorosłymi. Z czasem eksponatów przybywało, powstał więc pomysł na urządzenie stałej wystawy w dawnych zabudowaniach gospodarczych. Obecnie organizowane są tu warsztaty tkackie i pokazy. 25 czerwca 2012 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdan Zdrojewski podpisał regulamin Muzeum Dawnej Wsi „Domek Tkaczki”. Muzeum jest czynne od maja do października.

3.4.1. Miejsca pamięci narodowej i groby wojenne

Ochrona miejsc pamięci ma na celu zachowanie wszelkich śladów, jak również utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych. Miejsca pamięci narodowej mają także służyć popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków i stanowić trwałe element tożsamości narodowej, który powinien być chroniony przez wszystkich obywateli.

Obiektami pamięci narodowej są w szczególności pomniki, cmentarze i mogiły wojenne, cmentarze ofiar hitlerowskiego terroru, muzea walk i martyrologii oraz izby pamięci narodowej.

W przypadku grobów wojennych, definicja została wyraźnie określona w Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337). Do grobów wojennych należą:

- 1) groby poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,

- 2) groby osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) groby sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) groby jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) groby uchodźców z 1915 r.,
- 6) groby osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego po dniu 1 września 1939 r.,
- 7) groby i cmentarzyska prochów ofiar niemieckich i sowieckich obozów,
- 8) groby osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem i represji totalitarnych w okresie od 1944 r. do 1956 r.

Skarżysko - Kamienna

- *Tablica Pamiątkowa z okazji oswobodzenia miasta Skarżyska – Kamiennej, która jest się na ul. 1 Maja 63.*
- *Wojenny Cmentarz Partyzancki Żołnierzy Armii Krajowej, cmentarz znajduje się w lesie (3 km od trasy 7).*
- *Kwatera Żołnierzy Armii Krajowej rozstrzelanych w dniach 29.II. i 6.VII.1944 r., kwatera jest umiejscowiona na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Mogiła Żołnierzy Wojska Polskiego poległych 4 września 1939 r., mogiła zbiorowa jest na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Zbiorowa mogiła ludności cywilnej, mogiła mieści się na osiedlu Bór, przy drodze Skarżysko – Kamienna – Końskie, w lesie w odległości 200 m.*
- *Zbiorowa Mogiła Ziemna Żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r., mogiła znajduje się w rogu cmentarza przy ul. Spokojnej i ul. Cmentarnej.*
- *Mogiła zbiorowa Żołnierzy Wojska Polskiego poległych 7 września 1939 r., mogiła jest na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Mogiła zbiorowa ludności cywilnej wymordowanej przez hitlerowców, mogiła mieści się na Brzasku, na końcu ul. Ponurego w lesie.*
- *Mogiła Żołnierzy Armii Sowieckiej poległych 17 – 18 stycznia 1945 r., na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*
- *Pomnik i mogiły poległych w 1905 r., znajdują się na cmentarzu parafialnym przy ul. Cmentarnej.*

Suchedniów

EWIDENCJA OBIEKTÓW CMENTARNICTWA WOJENNEGO MIASTA I GMINY SUCHEDNIÓW

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Rodzaj obiektu	Powierzchnia	Liczba pochowanych		
					Legioniści	Powstańcy 1863 r.	II wojna światowa
1.	Suchedniów	Cmentarz wyznaniowy kwatera II/95	Mogiła zbiorowa	44 m ²	-	-	46
2.	Michniów	Centrum wsi	Mogiła zbiorowa	230 m ²	-	-	203
3.	Suchedniów	Cmentarz wyznaniowy kwatera I/61	Mogiła indywidualna	4 m ²	1	-	-
4.	Suchedniów	Cmentarz wyznaniowy kwatera I/62	Mogiła indywidualna	3 m ²	-	1	-

Miejsca upamiętnienia:

- 1) "Krzyż Powstańczy" przy ul. Bodzentyńskiej dot. Powstania Styczniowego
- 2) Pomnik poświęcony zamordowanym Polakom przez funkcjonariuszy policji niemieckiej w lipcu 1944 roku usytuowany na skarpie przy zalewie w Suchedniowie.

Bliżyn

- *Mogiła kaprała Sołtyka Feliksa Janasa żołnierza Świętokrzyskiego Zgrupowania Partyzanckiego AK „Ponury” II Zgrupowania „Robota” oraz jego sześciuosobowej rodziny, która znajduje się pomiędzy przystankiem kolejowym Sołtyków a cmentarzem w Mroczkowie.*
- *Mogiła zbiorowa masowych straceń w 1940 r., w lesie w miejscowości Zagórze „Brzask” przy drodze lokalnej.*
- *Mogiła rodziny Janasów i Dobrowolskich w Mroczkowie.*
- *Cmentarz radzieckich jeńców wojennych, 1941 – 1943, cmentarz położony jest w lesie, przy drodze w kierunku Świniej Góry, ok. 1 km od centrum Bliżyna.*
- *Grób Mariana Jandula żołnierza AK, w miejscowości Mroczków Kamionka, przy głównej drodze za cmentarzem parafialnym.*

- *Pojedynczy grób, brak danych, położony na skraju lasu w Kopciach, przy drodze prowadzącej w kierunku Świniej Góry.*
- *Pomnik ofiar II wojny światowej, pomnik upamiętniający śmierć więźniów w filii obozu koncentracyjnego Lublin (Majdanek) w latach 1943 – 1944, w Bliżynie.*
- *Pomnik upamiętniający miejsce bitwy oddziału mjr Hubala „Rogowy Szup” w Kopciach.*
- *Pomnik upamiętniający poległych w 1944 w Kopciach.*
- *Pomnik pamięci nieznanego ułana w Kucębowie.*
- *Pomnik pamięci poległych w walce 3 VIII 1943 r. partyzantów zgrupowania „Robot” w Sobótce.*
- *Pomnik pamięci poległych w dniach 3 – 4 VIII 1945 r. w okolicach Czerwonej Góry.*
- *Pomnik pamięci oddziałów partyzanckich „Nurta” w Wołowie.*
- *Pomnik pamięci Władysława „Oseta” Wasilewskiego Wołowie.*
- *Krzyże kamienne w Mroczkowie, Płaczkowie, Ubyszowie i Wołowie.*

Skarżysko Kościelne

- *Mogiła powstańcza z 1863 r. w Kierzu Niedźwiedzim.*
- *Pomnik ofiar egzekucji z 1943 r. na terenie kopalni żwiru „Karier” w Skarżysku Kościelnym.*
- *Kapliczka powstańcza, upamiętniająca walki powstańcze z 1863 r., w Grzybowej Górze.*
- *Pamiątkowa tablica z nazwiskami żołnierzy – legionistów pochodzących z ówczesnej gminy Skarżysko Kościelne oraz Obelisk upamiętniający 100 rocznicę pobytu Józefa Piłsudskiego w Majkowie.*

Łączna

- *Cmentarz Żołnierzy Wojska Polskiego poległych we wrześniu 1939 r. w Łącznej.*
- *Pomnik ku czci 16 mieszkańców Klonowa rozstrzelanych przez hitlerowców w dniu 2-VII-1943 r. w Klonowie.*

3.5. Działalność na rzecz tradycji, historii, kultury i dziedzictwa na terenie powiatu

Działalnością na rzecz dziedzictwa na terenie Powiatu Skarżyskiego zajmują się między innymi: miejskie lub gminne ośrodki kultury, biblioteki, muzea, izby pamięci, tradycji lub regionalne, stowarzyszenia, fundacje, organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich, artyści zajmujący się sztuką ludową oraz zespoły folklorystyczne. Na terenie powiatu nie działają społeczni opiekunowie zabytków.

Również Starostwo Powiatowe wpisuje się w te działania. W ramach współpracy pomiędzy Starostwem Skarżyskim a Kołami Gospodyń i Gospodarzy Wiejskich oraz Zespołami Pieśni i Tańca powstał album „Regionalne Specjały Powiatu Skarżyskiego”. Album stanowi swojego rodzaju wizytówkę dziedzictwa kulturowego regionu świętokrzyskiego, ale jest także zbiorem potraw, z których wiele nawiązuje do tradycji

powiatu. Członkowie grup folklorystycznych działający na terenie powiatu, poprzez kultywowanie obrzędów i zwyczajów naszych przodków, pomagają wychowywać przyszłe pokolenia w duchu tradycji i kultury regionalnej. Wspomniana publikacja również może pełnić rolę narzędzia w krzewieniu lokalnych tradycji wśród młodego pokolenia.

Powiat Skarżyski wydał ponadto takie publikacje jak: „Mała Ojczyzna powiat skarżyski”, „Piękne, rzadkie i chronione” – seria VI tomów, „Powiat Skarżyski oczami mieszkańców”, „Skarżyski – powiat z EKOwidokami”, „Barwy i Kształty Ziemi Skarżyskiej”, „Pieszko i rowerem po Powiecie Skarżyskim”, „Powiat Skarżyski – miejsca cenne przyrodniczo i historycznie”.

Miasto i Gmina Skarżysko-Kamienna

Miejskie Centrum Kultury im. Leopolda Staffa w Skarżysku – Kamiennym prowadzi działalność, która ma na celu rozwój i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców, jak również upowszechnianie i promocję kultury lokalnej w kraju i poza jego granicami. Centrum realizuje zadania polegające na organizowaniu różnorodnych form edukacji i wychowania przez sztukę. Organizuje też i stwarza warunki działalności amatorskiego ruchu artystycznego, kół i klubów zainteresowań, sekcji, zespołów i innych. Oprócz organizowania spektakli, koncertów itp. prowadzi także działalność wydawniczą i promocyjną.

Działalność wspierająca dziedzictwo niematerialne prowadzi Zespół Pieśni i Tańca Skarżysko oraz Klub Skarżyskich Twórców „SKART”. Do artystów nagradzanych za działalność na rzecz dziedzictwa kultury i sztuki należą Państwo Lucyna i Andrzej Kozłowscy. Pani Lucyna jest wycinankarką ludową, związaną z regionem świętokrzyskim. Artystka swoją twórczość artystyczną rozpoczęła od rzeźbiarstwa i malarstwa, jednakże największe sukcesy Pani Lucyna odniosła w wycinankarstwie, sztuce która kiedyś była powszechna, a dzisiaj jest już znacznie rzadziej spotykana. Źródłem inspiracji jest dzika przyroda Gór Świętokrzyskich. Artystka stara się wypracować własny, oryginalny styl i wzornictwo. Prace Pana Andrzeja Kozłowskiego znajdują się w zbiorach muzeów polskich: Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum Wsi Kieleckiej, Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach. Oprócz Państwa Kozłowskich przy MCK w Skarżysku – Kamiennej, działalnością artystyczną na rzecz dziedzictwa kulturowego zajmuje się także Pani Alina Krupa, która tworzy koronki i Pani Halina Miernik, poprzez rękodzieło, wyszywanie i specjalizacje w hafcie krzyżowym. Artystka zdobyła prestiżową nagrodę „Złota Igła”. Z kolei malarstwem zajmują się: Pani Lidia Cieślik i Pani Iwona Półtorak oraz Panowie Mirosław Madej, Roman Kornecki i Ryszard Rosiński. Ponadto Pan Łucjan Łobuda jest rzeźbiarzem a Pan Bogusław Jelonek oprócz malarstwa pasjonuje się również fotografią, np. pejzaży świętokrzyskich.

Przy skarżyskim MCK działa także Grupa Literacka „Wiklina”, którą kieruje Pani Elżbieta Jach. Grupa liczy 21 osób ze Skarżyska oraz okolic, są wśród nich skarżyscy poeci, prozaicy i inni artyści. „Wiklina” działa już od ponad 30 lat organizując wieczory poetyckie, promocje książek i spotkania autorskie. Członkowie grupy biorą udział i odnoszą sukcesy w konkursach organizowanych na terenie całego kraju.

Na terenie **Skarżyska – Kamiennej** funkcjonuje 5 bibliotek: Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. ks. Włodzimierza Sedlaka filia nr 1 na ul. Towarowej 20, filia nr 2

na ul. Sezamkowej 23, filia nr 3 na ul. Słowackiego 25 i filia nr 4 na ul. Sportowej 30 oraz Powiatowa Biblioteka Pedagogiczna przy ul. Plac Floriański 1. Powyższe biblioteki pełnią ważną rolę kulturotwórczą, która polega między innymi na organizowaniu konkursów wiedzy literackiej, zajęć literackich i plastycznych, wystaw i spotkań autorskich, konferencji, prezentacji lub dyskusji panelowych.

Działalnością na rzecz historii, tradycji, kultury i dziedzictwa regionalnego zajmuje się między innymi Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Skarżysku – Kamiennej. Powstało ono w 2007 roku jako wyraz aspiracji miejscowego środowiska i miłośników historii do ujęcia w pewne ramy organizacyjne i skupienie w jednej organizacji pożytku publicznego, większości działań mających na celu promowanie historii miasta i regionu.

Miasto i Gmina Suchedniów

Suchedniowski Ośrodek Kultury „Kuźnica” to placówka, która umożliwia mieszkańcom realizowanie swoich zainteresowań kulturalnych w dziedzinach: teatru, recytacji, muzyki, tańca, kabaretu, plastyki, rekreacji, turystyki oraz fotografii. Ośrodek Kultury „Kuźnica” posiada 2 filie: Wiejski Dom Kultury w Mostkach oraz Centrum Kształceniowo Integracyjne w Michniowie. W Suchedniowskim Ośrodku Kultury „Kuźnica” w Suchedniowie funkcjonuje Izba Tradycji, która została wyposażona w eksponaty wypożyczone z Muzeum Wsi Kieleckiej, będące uprzednio własnością Izby Tradycji znajdującej się w FUT-owskim „raczku” oraz inne eksponaty związane z historyczną działalnością zespołów artystycznych SOK-u. W 2013 roku Izba Tradycji wzbogaciła się o cenny i ważny eksponat - suchedniowski „Sten” MKII nabyty od kolekcjonera. Izba Tradycji posiada również kącki pamięci, które zostały poświęcone zmarłym znanym mieszkańcom Suchedniowa., np. byłemu proboszczowi Józefowi Wójcikowi, powieściopisarzowi oraz dziennikarzowi Stanisławowi Pająkowi, po którym pamiętki przekazała rodzina, jak również pisarzowi i rzeźbiarzowi Ryszardowi Miernikowi.

Miejsko – Gminna Biblioteka Publiczna im. Jana Pawła II w Suchedniowie prowadzi działalność kulturotwórczą w postaci wystaw tematycznych, konkursów, spotkań, wernisaży oraz imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym i patriotycznym.

W Gminie Suchedniów funkcjonuje Stowarzyszenie „Grupa Inicjatywna Pod Prąd”, które działa od 2016 roku. Do stowarzyszenia należą mieszkańcy i przyjaciele Suchedniowa. Celem stowarzyszenia jest inicjowanie, wspieranie i organizowanie różnorodnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju społeczności lokalnej, między innymi w obszarach takich jak: społeczeństwo obywatelskie, kultura, sztuka, ochrona dziedzictwa kulturowego, narodowego i tradycji, tożsamość lokalna, ochrona dziedzictwa przyrodniczego, ochrona zdrowia i profilaktyka społeczna, turystyka i krajoznawstwo i inne. Stała działalność stowarzyszenia to dwa komplementarne przedsięwzięcia realizowane cyklicznie od 2016 roku, których celem jest odkrywanie i utrwalanie lokalnego dziedzictwa. Pierwsze z nich to popularno-naukowy cykl wydawniczy „Zeszyty Suchedniowskie. Historia”, drugim z nich jest ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja naukowa wpisana we wrześniowy program kolejnych edycji Europejskich Dni Dziedzictwa. II Edycja konferencji została uznana przez Narodowy Instytut Dziedzictwa za jedno z najciekawszych wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe w ramach 26.edycji Europejskich Dni Dziedzictwa 2018, a stowarzyszenie otrzymało

wyróżnienie za aktywne działanie w obszarze popularyzacji wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego.

Na terenie Miasta i Gminy Suchedniów funkcjonuje również Fundacja „Pomnik – Mauzoleum w Michniowie”, która ma na celu popularyzację wiedzy na temat walki, heroizmu i męczeństwa mieszkańców Polskiej wsi i zbrodni dokonanych przez niemieckich, sowieckich i innych zbrodniarzy. Fundacja gromadzi informacje i dokumentuje wydarzenia z tamtych lat, w szczególności dotyczące Michniowa – symbolu wszystkich spacyfikowanych wsi. Z kolei Stowarzyszenie „Michniowianie” zajmuje się między innymi angażowaniem dzieci i młodzieży w kultywowanie tradycji i obrzędów ludowych. Miasto i Gmina Suchedniów należy także do Stowarzyszenia Lokala Grupa Działania - Wokół Łysej Góry.

Kolejne Stowarzyszenie działające na terenie Miasta i Gminy Suchedniów to „Kuźniczy Krąg”. Powstało w 2012 roku i podejmuje współpracę z Suchedniowskim Ośrodkiem Kultury „Kuźnicy”. Stowarzyszenie stawia przede wszystkim na działalność promującą historię i kulturę ludową w suchedniowskim subregionie etnograficznym. Cyklicznie organizuje imprezy w tym zakresie, między innymi cykl wystawienniczy „Suchedniowskie Rody”, KAWKA – Konfrontacje Amatorskich Widowisk Kabaretowych, Suchedniowskie Święto Kaszy i przeglądy obrzędowości ludowej.

Życie codzienne Suchedniowa przez kilka dekad fotografował Marian Musiał (1916–2001). Suchedniowski artysta prowadził od 1947 roku przez 50 lat jedyny w Suchedniowie zakład fotograficzny. Fotografie przedstawiają niemal wszystkie aspekty lokalnego życia : szkoły, zakłady pracy, opiekę zdrowotną, handel, rozrywkę itp. Zdigitalizowane fotografie Mariana Musiała znajdują się na stronie Wirtualnego Muzeum Fotografii.

Rodzina Państwa Zegadłów jest rodziną artystów ludowych o długiej tradycji. Gospodarzem galerii w Berezowie 76d jest obecnie Eugeniusz Zegadło lecz w galerii można również zobaczyć dzieła Jego ojca Adama i brata Henryka. Rzeźby Eugeniusza Zegadły często nawiązują do tematyki biblijnej, jego twórczość wyróżnia umiejętność przekazywania całej historii w jednej rzeźbie.

Galeria Podwórko w Suchedniowie prezentuje twórczość 3 pokoleń rodziny Mierników. Miejsce powstało w latach 90' z inicjatywy Ryszarda Miernika – artysty pióra i dłuta. Wcześniej drewniane figurki w wolnych chwilach wykonywał jego ojciec – Józef. „Podwórko” jest miejscem ciągłego procesu tworzenia i transformacji. Od 2003 roku działalność galerii kontynuuje Zbigniew Miernik – syn Ryszarda. Instalacje rzeźbiarskie i malarstwo to jego dwa żywioły. Tworzy również wielkogabarytowe instalacje rzeźbiarskie w nurcie recycling art.

Suchedniów i okolice od drugiej połowy XX wieku, to również znany w Polsce ośrodek zabawkarski. Od ponad 30 lat Włodzimierz Cisek, artysta ludowy i rzeźbiarz wytwarza zabawki ludowe z drewna kontynuując tradycje rodzinne. Ojciec artysty Stanisław Cisek (1925–2002) także był rzeźbiarzem – zabawkarzem. Zabawki są oparte na tradycyjnych kształtach i wzorach, są to: konie na biegunach, taczki, wózki, kołyski, karetki z konikami, koniki na kółkach, poruszające się na kijku karuzelki, klepoki - wszystkie pomalowane na żywe kolory i zdobione. Artysta oprócz wykonywania tradycyjnych zabawek z drewna również rzeźbi. Jest członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych, a jego prace znajdują się w Muzeum Zabawek i Zabawy, muzeach etnograficznych i skansenach.

Na terenie Gminy Suchedniów w Wiejskim Domu Kultury w Mostkach funkcjonuje także regionalny zespół pieśni i tańca „Skokotliwi”. Zespół gromadzi i odtwarza najstarsze pieśni i tańce, głównie regionu świętokrzyskiego, ze szczególnym pietyzmem podchodząc również do obrzędów ludowych, mając w swoim dorobku cały rok obrzędowy. Grupa powstała w latach 80-tych XX wieku z inicjatywy Koła Gospodyń Wiejskich w Mostkach. Zespół stale współpracuje z Wojewódzkim Domem Kultury w Kielcach, Muzeum Wsi Kieleckiej oraz Powiatem Skarżyskim.

Zespół ludowy „Michniowianie” funkcjonuje przy Kole Gospodyń Wiejskich w Michniowie od 2013 roku. Jego siedzibą jest Centrum Kształceniowo – Integracyjne w Michniowie. Członkinie i członkowie zespołu kultywują tradycje i obrzędy, wykonują pieśni ludowe, uświetniają imprezy gminne, powiatowe i wojewódzkie do których należą: dożynki, festyny, jarmarki i inne. „Michniowianie” chętnie biorą udział w różnego rodzaju twórczości ludowej, przedstawiając zarówno obrzędy jak i pieśni regionalne. W 2017 roku zespół zajął I miejsce w XI Ogólnopolskiej Folkloriadzie Jurajskiej w Poraju w kategorii zespoły obrzędowe.

Najważniejsze publikacje wydane w Gminie Suchedniów o tematyce historycznej: „Zeszyty Suchedniowskie. Historia”, „Suchedniów. Monografia historyczna miasta i gminy”, „Przełomowe życie. Wspomnienia Janusza Trzebińskiego”, „Wydarzenia miejsca spotkania. 55 lat Miasta Suchedniowa” i „Leksykon Suchedniowa”.

Gmina Bliżyn

Dziedzictwo niematerialne na terenie Gminy Bliżyn zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez: zachowanie tradycyjnego rolnictwa, zachowanie obrzędowości i tradycji związanych z świętami kościelnymi, zachowanie tradycyjnych rzemiosł oraz obrzędowości ludowej, silną tradycję patriotyczną.

Gminny Ośrodek Kultury „Zameczek” w Bliżynie, stanowi główną jednostkę kulturotwórczą oraz chroniącą dziedzictwo gminy. W ośrodku prowadzone są zajęcia stałe plastyczne, teatralne, muzyczne i ruchowe dla wszystkich grup wiekowych. Ponadto ośrodek organizuje koncerty, wieczory taneczne, warsztaty tematyczne, spotkania np. cykliczne spotkania w ramach Studia Dobrego Smaku. Do działalności należą także konkursy plastyczne i recytatorskie, turnieje szachowe, wystawy twórczości, kiermasze, festyny oraz inicjatywy sezonowe takie jak np. grzybobranie. Odbývają się również większe imprezy plenerowe jak np. festyn z okazji Dnia Dziecka, majówka w plenerze, memoriał im. Mateusza Mastalerza, dożynki. Poprzez projekt „Przystań Bliżyn” promowano najcenniejsze walory regionu, działalność kulturalną i tradycje. Gminy Ośrodek Kultury w Bliżynie zajmuje się także organizacją wycieczek, wyjazdów do kina i teatru oraz rajdów rowerowych i pieszych.

Działalność kulturotwórczą na terenie gminy prowadzi również Gminna Biblioteka Publiczna w Bliżynie, oraz jej filia w Mroczkowie. Biblioteka prowadzi działalność edukacyjną, kulturalną, organizowane są tu często: lekcje biblioteczne, wystawy tematyczne, konkursy, zajęcia czytelnicze, spotkania wakacyjne w bibliotece oraz inne imprezy kulturalno-edukacyjne i patriotyczne.

Gminny Ośrodek Kultury wspiera i opiekuje się między innymi zespołami ludowymi, twórcami i artystami ludowymi, organizuje wyjazdy na przeglądy i konkursy, organizuje

koncerty. Zespoły muzyczne: Zespół Ludowy „Sobótka”, Zespół Ludowy „Kuźniczanki” oraz Zespół Pieśni i Tańca „Sorbin”, które posiadają w repertuarze piosenki związane z regionem świętokrzyskim, kolędy i pastorałki oraz pieśni patriotyczne. Największym sukcesem Zespołu Ludowego „Sobótka” jest przedstawienie obrzędu „Wesela Świętokrzyskiego” wzorowanego na opracowaniu Stanisława Suchorowskiego.

Tradycje regionu są prezentowane w dwóch działających przy szkołach Izbach Regionalnych w Odrowążku i Sorbinie. W Bliżynie funkcjonuje również muzeum tkactwa „Domek Tkaczki”, które rokrocznie bierze udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

W Gminie Bliżyn żywe są tradycje rzemieślnicze i rękodzielnicze. Ośrodkiem garncarstwa jest Rędocin, gdzie dawną technologią garncarską, wyrabiane są: misy, dzbanki, garnki i dwojaki, które posiadają tradycyjne formy i charakterystyczne zdobienia. Garncarstwem zajmują się między innymi Henryk Rokita, Wiesław Rokita, Jarosław Rodak, Jan Kwapisz. Twórcy ludowi z terenu Gminy Bliżyn biorą udział w wystawach, konkursach, posiadają liczne osiągnięcia i nagrody za zasługi dla kultury ludowej.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościoły parafialne oraz koła przy nich utworzone a także przez mieszkańców gminy. Obrzędowość kościelna oznacza uczestnictwo w świątach roku liturgicznego, dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną.

W gminie organizowany jest także Piknik Kawaleryjski będący imprezą upamiętniającą bitwę stoczoną 2 kwietnia 1940 roku pod Rogowym Słupem koło gajówki Rosochy, pomiędzy Oddziałem Wydzielonym Wojska Polskiego dowodzonym przez majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala” a oddziałami niemieckimi.

Gmina należy do Lokalnej Grupy Działania „U Źródeł”. Grupa ta została powołana w celu stymulowania oddolnych inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Z jej inicjatywy powstał między innymi projekt turystyczny „Piekielny Szlak” (wiodący przez wszystkie gminy Lokalnej Grupy Działania), na terenie gminy Bliżyn o długości ok. 27 km, wiodący przez Kucębów – rezerwat Świnia Góra – rezerwat Dalejów – Bliżyn – Drożdżów – Płaczków – Mroczków. Jest to oznakowany szlak turystyczny wraz z infrastrukturą rekreacyjną i wypoczynkową.

Gmina Skarżysko Kościelne

Gminna Biblioteka Publiczna znajduje się w siedzibie Urzędu Gminy Skarżysko Kościelne. Do podstawowych zadań biblioteki należy rozwój i zaspokajanie potrzeb czytelniczych, edukacyjnych i informacyjnych, upowszechnianie wiedzy i nauki a także rozwój kultury.

W gminie funkcjonuje izba regionalna Państwa Jach. Elżbieta i Włodzimierz Jach stworzyli „Spichlerz regionalny” oraz Mini Galerię Rękodzieła „Stryzek” w Skarżysku Kościelnym. Małżeństwo gromadzi od lat przedmioty, które są związane z tradycjami powiatu skarżyskiego. Wspomniana działalność stała się inspiracją do stworzenia izby regionalnej, gdzie w tradycyjnej scenerii wsi świętokrzyskiej wyeksponowane zostały przedmioty codziennego użytku, gospodarstwa domowego, narzędzia pracy oraz odzież. Oprócz zbiorów zwiedzającym proponowane są lekcje, których tematy dotyczą na przykład

wyposażenia tradycyjnej chałupy wiejskiej lub tradycyjnych ozdób wiejskich wnętrz. Na lekcjach zwiedzający mogą dowiedzieć się również o tradycjach i obyczajach wsi polskiej, dawnych zabawach dzieci, czy gwarze.

W gminie funkcjonuje 19 stowarzyszeń w tym „Stowarzyszenie na rzecz odnowy zabytków Parafii Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym”. Stowarzyszenie wśród swoich celów posiada między innymi działalność na rzecz odnowy kościoła i innych zabytków sakralnych na terenie parafii Skarżysko Kościelne. Stowarzyszenie ma na celu także współpracę kulturalną z instytucjami, organizacjami, ośrodkami i osobami fizycznymi zainteresowanymi problematyką sztuki sakralnej, inicjuje programy i projekty promujące i wspomagające działalność na rzecz rozwoju kulturowego i społecznego parafii oraz w ramach swojej działalności pozyskuje fundusze na realizację celów statutowych.

W gminie Skarżysko Kościelne działają 3 Koła Gospodyń Wiejskich: KGW w Skarżysku Kościelnym, KGW „Grzybowianki” w Grzybowej Górze oraz KGW „Kierzanki” w Kierzu Niedźwiedzim. Koła mają na celu integrację i aktywizację mieszkańców wsi na rzecz poprawy życia na wsi, kultywowanie tradycji regionalnych, dbanie o miejsca pamięci oraz rozwój kultury ludowej. Koła zajmują się także organizowaniem imprez lokalnych, konkursów, warsztatów kulinarnych, zabaw lub spotkań integracyjno – kulturalnych. Działalność kół przyczynia się do promocji gminy.

W gminie funkcjonują 3 zespoły folklorystyczne: Dziecięcy Zespół Ludowy „Niedźwiadki”, „Grzybowianki” i „Kierzanki”. Zespoły składające się między innymi z utalentowanych muzycznie uczniów wykonują utwory i pieśni związane z regionem, propagują kulturę regionalną, uczestniczą w przeglądach dziecięcych zespołów ludowych oraz wielu innych uroczystościach.

Najważniejsze publikacje wydane w Gminie Skarżysko Kościelne: „Gmina Skarżysko Kościelne w obiektywie” – wydane przez Stowarzyszenie Lipowa Polana.

Gmina Łączna

W Gminie Łączna zadania gminnego ośrodka kultury pełni pośrednio, jedyna w terenie Gminna Biblioteka Publiczna w Łącznej. Działalność Gminnej Biblioteki Publicznej ma na celu jednoczenie i aktywizowanie lokalnej społeczności poprzez organizację imprez kulturalno – rozrywkowych a także prowadzenie zajęć różnego rodzaju.

Na terenie gminy działa 8 Kół Gospodyń Wiejskich tj. w: Łącznej, Osełkowie, Goździe, Klonowie, Zaskalu, Zaleziance, Zagórzcu oraz KGW Aktywne Kobiety w Zagórzcu. KGW na terenie gminy Łączna wnoszą znaczący dorobek w działalność na rzecz ochrony dóbr kultury lokalnej pod względem obrzędowym i muzycznym. Zarówno KGW jak i zespoły artystyczne oprócz występów kulturowo – folklorystycznych, biorą także udział w dożynkach, imprezach miejscowych, gminnych oraz powiatowych.

Do twórców ludowych, którzy tworzą na terenie Gminy Łączna należą: Krzysztof Jasiński - głównie tworzy rzeźby ludowe (drewniane). Twórczość artysty nawiązuje do motywów czarownic świętokrzyskich, diabłów, rzeźb świętych i innego typu prac o charakterze folklorystycznym. Marek Fąfara również jest twórcą ludowym, który tworzy rzeźby ludowe. Wystawę rzeźb artysty prezentował między innymi Gminny Ośrodek Kultury „Zameczek” w Bliżynie. Jerzy Łakomic wykonuje ludowe zabawki drewniane, prace artysty

były prezentowane między innymi na wystawach Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach. Anna Tokarczyk, która mieszka i tworzy w Łącznej, od wielu lat propaguje rękodzieło artystyczne i ludowe. Artystka zajmuje się tkactwem artystycznym, ale tworzy również unikatowe pisanki i biżuterię.

W Gminie działa Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania – Wokół Łysej Góry oraz Stowarzyszenie Rozwoju Społecznego „Zalezianka”. Ich celem jest zapewnienie uczniom dostępu do edukacji, wspieranie wszelkiego rodzaju działań wychowawczych, charytatywnych, społecznych oraz inwestycji o charakterze publicznym. Stowarzyszenia podejmują też działania na rzecz ochrony, środowiska, kultury, sportu oraz zdrowia. Stowarzyszenie „Integracja i Rozwój” wśród swoich celów wymienia między innymi ochronę dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz przyrodniczego wsi a także dbałość o miejsca kultu i obiekty sakralne.

3.6. Parki krajobrazowe, pomniki przyrody i szlaki turystyczne

Krajobraz przyrodniczo – kulturowy również zawiera wartości zabytkowe. Zalicza się do niego twory przyrodnicze wykonane przez człowieka, takie jak parki, ogrody czy aleje. Najcenniejsze są z nich zostają wpisane do rejestru zabytków. Wpisane do rejestru mogą być też samodzielne twory przyrody, jak drzewa, głązy itp., które można ustanowić jako pomniki przyrody. Większe obszary przyrody z kolei mogą być chronione jako rezerваты, natomiast w połączeniu z walorami jako parki krajobrazowe. Na terenie Powiatu Skarżyskiego występują indywidualne formy ochrony przyrody funkcjonujące w ramach Wielkoprzestrzennego Systemu Obszarów Chronionych.

Parki narodowe

Świętokrzyski Park Narodowy ŚPN wraz z otuliną występuje tylko w niewielkim fragmencie w granicach Powiatu Skarżyskiego, pomiędzy miejscowościami: Klonów i Zagórze. Park ten został utworzony na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 roku. Położony jest w centralnej części Gór Świętokrzyskich i obejmuje: pasmo Łysogór (z najwyższym szczytem Łysicą – 612 m n.p.m. i Łysą Górą – 595 m n.p.m.), część Pasma Klonowskiego (z górami Psarską i Miejską), Doliny Wilkowskiej i Doliny Dębniańskiej, a także trzy enklawy – Górę Chełmową, Las Serwis i Skarpę Zapusty (od 1996 roku). Powierzchnia zajmowana w gminie Łączna – 526 ha.

Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy położony jest na zachód od drogi krajowej nr 7 i w obszarze Powiatu obejmuje gminy: Bliżyn, Suchedniów oraz północno-zachodni fragment gminy Łączna. Park ten obejmuje ochroną unikatowe zasoby przyrodnicze rejonu świętokrzyskiego oraz liczne obiekty Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. W części zachodniej parku rozciąga się Pasma Oblęgorskie z najwyższym wzniesieniem Górą Sieniewską (444 m n.p.m.). Część wschodnią stanowi zwarty kompleks naturalnych lasów mieszanych Puszczy Świętokrzyskiej. Suchedniowską część parku w 93,2% zajmują lasy, a grunty orne 3,2%, natomiast w oblęgorskiej części 59,7% powierzchni stanowią lasy, a grunty orne 29,9%. W strefie ochronnej przeważają grunty orne i użytki zielone a lasy zajmują jedynie 10%. Występują tu prawie wszystkie gatunki drzew i krzewów Niżu Polskiego. Drzewostany są przeważnie mieszane z sosną i jodłą. Osobliwością jest modrzew

polski. Powierzchnia zajmowana w gminach: Suchedniów – 2 263 ha, Bliżyn – 6 359 ha, Łączna – 2 232 ha.

Sieradowicki Park Krajobrazowy położony jest w północnej części Gór Świętokrzyskich, pomiędzy Doliną rzeki Kamiennej a Doliną Bodzentyńską. Obejmuje on w granicach Powiatu Skarżyskiego południowo-wschodni fragment gminy Suchedniów i niewielki północny fragment gminy Łączna. Park obejmuje zwarty kompleks północno-wschodniego fragmentu Puszczy Świętokrzyskiej. Przeważają tu lasy mieszane świeże oraz lasy mieszane z udziałem jodły i modrzewia. Wyjątkowym bogactwem odznacza się runo leśne, w którym występują gatunki objęte ochroną prawną. Powierzchnia zajmowana w gminie Suchedniów – 1 360 ha.

Obszary Chronionego Krajobrazu

Podkielecki Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje tereny otaczające Kielce od północy i od wschodu. Jego granica przebiega w południowej części Powiatu Skarżyskiego. Obszar ten obejmuje ochroną zbiorowiska lasów liściastych, świeże bory sosnowe i bory mieszane z udziałem jodły, występujące w Paśmie Klonowskim. Powierzchnia zajmowana w gminie Suchedniów – 110 ha.

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej leży w północno-zachodniej części Powiatu Skarżyskiego i w jego granicach obejmuje gminy: Suchedniów, Skarżysko Kościelne. Obszar ten posiada silnie zróżnicowaną i bogatą roślinność. Na tym terenie znajduje się Rezerwat „Rydno”. OChK zajmuje powierzchnią ogółem 72 634 ha i obejmuje część Puszczy Ilżeckiej oraz dorzecza Kamiennej. Rzeka Kamienna płynie w granicach otuliny Suchedniowsko-Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego a jej prawobrzeżne dopływy Kuźniczka, Kobylanka, Zebrza, Kamionka odwadniają wschodnią i północną część parku. Potem Kamienna płynie przez otulinę Sieradowickiego Parku Krajobrazowego a jej prawobrzeżne dopływy Żarnówka, Lubianka, Świślina odwadniają całą jego powierzchnię. W dolinie Kamiennej występuje bogactwo fauny reprezentowanej przez jaszczurkę zwinkę, padalca, żmiję zygzakowatą, zaskrońca, zającą, lisa, sarnę, a w ujściowym odcinku wydrę. Wśród ptactwa można spotkać między innymi: bażanta, bociana czarnego, czajkę, czyża, dzięcioła zielono-siwego. Powierzchnia zajmowana w gminach Suchedniów – 1 822ha, Skarżysko Kościelne 2 162 ha.

Suchedniowsko-Oblęgorski Obszar Chronionego Krajobrazu (S-OOChk) położony na terenie otuliny Suchedniowsko-Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego, zajmuje powierzchnię 27 514 ha obejmując części gmin w tym z Powiatu Skarżyskiego: Bliżyn (2 551 ha), Łączna (913 ha), Suchedniów (1 093 ha), i miasta Skarżysko-Kamienna (267 ha).

Sieradowicki Obszar Chronionego Krajobrazu położony na terenie otuliny Sieradowickiego Parku Krajobrazowego, zajmuje powierzchnię 16 236 ha obejmując części gmin: Bodzentyn (3525 ha), Pawłów (8384 ha), Wąchock (3205 ha), miasto Starachowice (190 ha) i z Powiatu Skarżyskiego - gmina Suchedniów 840 ha. Rzeźbę terenu ukształtowały pagórkowate tereny Wzgórz Suchedniowskich i pokryte zwartym kompleksem leśnym.

Tereny Pasma Sieradowickiego obejmują 51,2% powierzchni gminy, a wraz z otuliną 74,3% powierzchni ogólnej gminy. Na terenie SOChK występują cenne pod względem siedliskowym i gospodarczym drzewostany, a także naturalne wychodnie skał, które podlegają ochronie indywidualnej. SOChK stanowi ważny regionalny węzeł hydrograficzny i obszar źródłkowy dla prawobrzeżnych dopływów Kamiennej (Żarnówki, Lubianki, Świśliny). Na tym obszarze przeważają lasy mieszane świeże oraz lasy mieszane z udziałem jodły i modrzewia. Wyjątkowym bogactwem odznacza się runo leśne, w którym spośród 52 gatunków prawnie chronionych, 42 objęte są prawną ochroną całkowitą.

Konecko-Łopuszniański Obszar Chronionego Krajobrazu ma powierzchnię 98 287 ha, w jego skład wchodzi obszary gmin: Radoszyce, Ruda Maleniecka, Smyków oraz część obszarów gmin: Bliżyn - 4 797 ha, Końskie, Krasocin, Małogoszcz, Mniów, Łopuszno, Słupia Konecka, Piekoszów, Strawczyn i Stąporków. Obszar utworzono w celu ochrony wód podziemnych i powierzchniowych. Spełnia także rolę klimatotwórczą i aerosanitarną – poprawiając jakość powietrza atmosferycznego. Blisko połowę jego powierzchni zajmują naturalne kompleksy leśne. Do największych należą: Lasy Koneckie i Lasy Radoszyckie. W drzewostanie przeważają jodły i sosny. Występują tu także dęby, buki, graby i świerki. Na północy i północnym wschodzie obszaru występują siedliska borowe. Szczyty wydm i luźne piaski porośnięte są suchymi sosnowymi borami chrobotkowymi. W dolinach rzecznych spotykane są łągi z jesionami i olszą. W części południowej kompleksy leśne są mniejsze i poroździelane łąkami, torfowiskami i wrzosowiskami. Na południu i w części środkowej obszaru występują wilgotne łąki, a także obszary torfowisk niskich i przejściowych.

Obszary Natura 2000

Dolina Czarnej (PLH 260015) – Ostoja obejmuje dolinę Czarnej Koneckiej (Malenieckiej) od źródeł do ujścia, z kilkoma dopływami i z przylegającymi do niej kompleksami łąk i stawów, oraz lasami. Obszar źródłkowy pokryty jest lasami, z przewagą borów mieszanych i grądów. Tereny w wielu miejscach są podmokłe (zarastające śródleśne łąki, torfowiska). W środkowym odcinku dominują bory sosnowe. Łąki i mokradła zajmują niewielkie powierzchnie w górnym i znacznie większe w środkowym i dolnym biegu rzeki. Rzeką na przeważającej długości zachowała naturalny charakter koryta i doliny (rzeka wyżynna). Powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 0,2 ha.

Dolina Krasnej (PLH260001) – Ostoja obejmuje naturalną, bagienną dolinę rzeki Krasnej i jej dopływów. Teren w znacznej części pokryty jest lasami (przewaga borów sosnowych), kompleksami wilgotnych łąk i torfowisk. Powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 116,93 ha.

Lasy Skarżyskie (PLH260011) – ogółem zajmują obszar 3 004 ha. W ukształtowaniu terenu przeważają wzgórza i pagórki poprzecinane dolinami strumieni oraz rozległe powierzchnie terenu równinnego i falistego. Przeważają utwory geologiczne pochodzenia polodowcowego, zalegające na podłożu piaskowca. Obszar zdominowany przez lasy (głównie wyżynny bór jodłowy, bór mieszany, uważany za zbiorowisko endemiczne Polski oraz żyzna buczyna karpacka stanowiąca ostoję dla wielu gatunków górskich). Na

teren ostoi mają swe obszary źródliskowe rzeki: Oleśnica i Bernatka (dopływy Kamiennej) oraz liczne bezimienne ciek. Powierzchnia zajmowana w gminach Powiatu Skarżyskiego: Bliżyn – 1 142,6 ha., Skarżysko-Kamienna 436,85 ha, Skarżysko Kościelne -40,66 ha.

Lasu Suchedniowskie (PLH 260010) – obszar znajduje się w tzw. Węźle Suchedniowskim (część wschodnia Suchedniowsko-Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego), stanowiącego międzyregionalny źródliskowy węzeł hydrograficzny. Stąd bierze początek wiele rzek (m.in. Krasna, Bobrza, Kamionka) należących do trzech zlewni rzek: Kamiennej, Pilicy i Nidy. Teren zabezpiecza również zasoby zbiorników wód podziemnych (GZWP-415) pełni rolę klimatotwórczą oraz kulturową (skupia pozostałości górnictwa i hutnictwa oraz pomniki historii). Powierzchnia zajmowana w gminach Powiatu Skarżyskiego: Bliżyn – 6 295,94 ha., Skarżysko-Kamienna 78,65 ha, Suchedniów 2 306,89 ha Łączna – 2 150,59 ha.

Ostoja Barcza (PLH260025) – obejmuje zachodnią część pasma Klonowskiego Gór Świętokrzyskich, z wzniesieniami Barcza, Ostra i Czostek oraz położone w południowej części podmokłe łąki. Pasma górskie zbudowane jest z dolnodewońskich piaskowców i kwarcytów twardych i odpornych na wietrzenie, dolna część stoków pokryta jest lessem. Powierzchnia zajmowana w Gminie Łączna 684,48 ha.

Ostoja Sieradowicka (PLH260031) – obejmuje fragment Płaskowyży Suchedniowskiego i fragment Pasma Sieradowickiego. Obszar stanowi rozległy kompleks leśny, wchodzący w skład „Puszczy Świętokrzyskiej”, porozdzielany strumieniami stanowiącymi dopływy rzeki Kamiennej. W dolinach wielu z nich tworzą się podmokłe łąki i torfowiska. Teren od wschodu obejmuje rzekę Żarnówkę wraz z licznymi dopływami: Lubianka, Szczebra, Świślina. Powierzchnia zajmowana w Suchedniów miasto- 68,9 ha i Suchedniów gmina wiejska – 346,86 ha.

Uroczysko Pięty (PLH 260012) – Ostoja położona w naturalnym obniżeniu pomiędzy pasmami niewysokich wzniesień. Występują tu zbiorowiska roślinne występujące na łąkach świeżych, wilgotnych i mokrych, przechodzących w szuwary, wysokie turzycowiska, olsy i zarośla łozowe na torfowisku niskim. Powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 552,42 ha.

Łysogóry (PLH260002) – obszar o powierzchni 5 573,6 ha obejmuje najwyższą część Gór Świętokrzyskich (fragment Świętokrzyskiego Parku Narodowego). Wiele cennych siedlisk m.in. gołoborza, piargi, torfowiska przejściowe. Środowisko życia wielu rzadkich gatunków ssaków (nietoperze, bóbr), ptaków (dzięcioły, puszczyk uralski, muchołówka mała) oraz jelonek rogatek. W młakach rośnie sierpiec błyszczący – rzadko spotykany mszak.

Rezerваты przyrody

Na obszarze Powiatu Skarżyskiego znajdują się 3 rezerваты przyrody żywej: Świnia Góra, Dalejów i Ciehostowice, które najlepiej reprezentują wielogatunkowe i prawie naturalne lasy dawnej Puszczy Świętokrzyskiej.

„Świnia Góra” im dr inż. Stanisława Barańskiego - przedmiotem ochrony ścisłej jest fragment lasu z naturalnymi i charakterystycznymi dla regionu świętokrzyskiego drzewostanami mieszanymi, powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 50,57 ha

„Dalejów” przedmiotem ochrony częściowej są wielogatunkowe drzewostany z udziałem modrzewia polskiego, powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 87,58 ha

„Ciechostowice” – przedmiotem ochrony częściowej jest fragment lasu mieszanego z udziałem modrzewia polskiego, występującego w różnych stadiach rozwoju, powierzchnia zajmowana w Gminie Bliżyn – 6,84 ha.

W powiecie (na terenie gminy Skarżysko Kościelne) znajduje się unikatowy rezerwat archeologiczny „Rydno”.

Pomniki przyrody

W powiecie skarżyskim znajduje się wiele pomników przyrody:

1/ w gminie: Skarżysko-Kamienna 8 sztuk:

- skały „Skalka Rejowska” nr w rejestrze RDOŚ – 224
- dęby szypułkowe 3 szt. nr w rejestrze RDOŚ – 257
- dęby szypułkowe 2 szt. nr w rejestrze RDOŚ – 259
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 262
- klon pospolity nr w rejestrze RDOŚ – 268
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 271
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 273
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 319

2/ w gminie Suchedniów 6 sztuk:

- modrzew polski nr w rejestrze RDOŚ – 28
- dąb szypułkowy „Obrozik” nr w rejestrze RDOŚ – 29
- dęby 2 szt. nr w rejestrze RDOŚ – 30
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 366
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 340
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 721

3/ w gminie Bliżyn 16 sztuk:

- buk zwyczajny nr w rejestrze RDOŚ – 3
- skalki „Bram Piekielna” – nr w rejestrze RDOŚ – 9
- dąb szypułkowy „Na Stawidłach” nr w rejestrze RDOŚ – 37
- 4 modrzewie polskie nr w rejestrze RDOŚ – 44
- jodła pospolita – nr w rejestrze RDOŚ – 103

- profil geologiczny nr w rejestrze RDOŚ – 130
- skałki „Piekło Dalejowskie” nr w rejestrze RDOŚ – 131
- buk pospolity nr w rejestrze RDOŚ – 328
- modrzew polski nr w rejestrze RDOŚ – 329
- buk pospolity nr w rejestrze RDOŚ – 330
- buk pospolity nr w rejestrze RDOŚ – 331
- klon jawor – nr w rejestrze RDOŚ – 332
- modrzew europejski nr w rejestrze RDOŚ – 334
- buk pospolity nr w rejestrze RDOŚ – 335
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 803
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 804

4/w gminie Łączna 3 sztuki:

- skałki „Klonowskie nr w rejestrze RDOŚ – 38
- modrzewie europejskie 2 szt. nr w rejestrze RDOŚ – 121
- jodła pospolita nr w rejestrze RDOŚ – 861

5/w gminie Skarżysko Kościelne 10 sztuk:

- skałka nr w rejestrze RDOŚ – 238
- skałki nr w rejestrze RDOŚ – 239
- bloki skalne 4 szt. nr w rejestrze RDOŚ – 240
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 261
- dąb szypułkowy nr w rejestrze RDOŚ – 267
- dęby szypułkowe 2 szt., lipy drobnolistne 2 szt. nr w rejestrze RDOŚ – 268
- dąb szypułkowy „Partyzant” nr w rejestrze RDOŚ – 855
- dąb szypułkowy „Cysters” nr w rejestrze RDOŚ – 856
- dąb szypułkowy „Boruta” nr w rejestrze RDOŚ – 857
- dąb szypułkowy „Gwarek” nr w rejestrze RDOŚ – 858

Stanowiska dokumentacyjne

W gminie Suchedniów w miejscowości Mostki znajduje się 1 stanowisko dokumentacyjne w formie naturalnej wychodni szarych drobnoziarnistych piaskowców triasowych 40 m, wys. 1-5 m.

Użytki ekologiczne

Na terenie gminy Bliżyn znajduje się 7 użytków ekologicznych w formie 6 bagien śródlęśnych i jednego podmokłego pastwiska.

Szlaki turystyczne

Powiat skarżyski przecięty jest licznymi szlakami turystycznymi pieszymi i rowerowymi. Dzięki czemu turyści, którzy aktywnie spędzają czas mogą głębiej zapoznać się z kulturą i historią tego regionu. Obecnie na terenie powiatu jest 12 szlaków w tym 9 pieszych i 3 rowerowe. Szlaki zostały opracowane na podstawie strony PTTK Oddział w Skarżysku – Kamiennej.

Szlaki piesze

1) Szlak koloru czerwonego MCK/PTTK – Wąchock (18,4 km). Przebieg trasy: Skarżysko – Kamienna, Posadaj, Szczepanów, Stary Młyn Michałów (Młyn Mosurków), Pleśniówka, Marcinków, Kaplica Rocha, Upust rzeki Kamiennej na Wąchocku.

Początek szlaku rozpoczyna się przy Miejskim Centrum Kultury i Oddziału Miejskiego PTTK i prowadzi przed kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego. Znajduje się tak również pomnik – obelisk upamiętniający miejsce rozstrzelania 72 patriotów i członków AK przez Niemców w lutym i lipcu 1944 roku. Po przeciwnej stronie ulicy na „Skwerze Kolejarzy” znajduje się pomnik „Na pamiątkę odzyskania dostępu do morza”. Kolejnym punktem na szlaku jest dzielnica Posadaj osada ,która powstała wokół młyna na brzegu Oleśnicy, która pojawiła się po raz pierwszy w dokumentach z 22 czerwca 1490 roku, a w I połowie XVII w. młyn przestał istnieć. Następny przystanek warty zobaczenia to Szczepanów - osada, która powstała w XVI w. w wokół kuźnicy przy ujściu rzeki Oleśnicy do Kamiennej. Podążając szlakiem, dotrzemy do Starego Młyna w Michałowie, gdzie od 2007 roku odbywał się Piknik Archeologiczny Rydno. Nazwa nawiązywała do rezerwatu archeologicznego, który został wpisany do rejestru zabytków w 1957 roku. Rezerwat utworzono w celu uchronienia pozostałości prehistorycznych kopalni hematytu. W kolejnym punkcie szlaku - Pleśniówce znajdują się wychodnie skalne. Prowadzeni na teren Marcinkowa, gdzie na wzniesieniu (228 m n.p.m.) zobaczymy kaplicę p.w. Św. Rocha, która została wybudowana w 1838 roku przez Józefa Oborskiego, mieszczanina wąchockiego. Na początku XVII wieku istniało tam ujście rzeczki Żarnówki i kuźnica, której zarządcą był Feliks Marcinek. Od jego nazwiska powstała w tym miejscu osada robotnicza o nazwie Marcinków. Koniec szlaku ma miejsce w Wąchocku, gdzie można zobaczyć Kościół Najświętszej Marii Panny i Św. Floriana został zbudowany w latach 1218 – 1239. Świątynia została przebudowana w 2 połowie XVII wieku i w końcu XIX wieku. Szlak kończy się w Wąchocku.

2) Szlak koloru czarnego Sołtyków PKP – Bliżyn PKP (11 km). Przebieg trasy: Sołtyków PKP, Mroczków, Rezerwat „Ciechostowice”, Ubyszów, Bliżyn PKP.

Początek szlaku jest we wsi Sołtyków. Na terenie wsi w 1916 roku znajdowała się cegielnia Sołtyków, obiekt znajduje się w rejestrze konserwatora zabytków. Rezerwat Przyrody „Gagaty Sołtykowskie” został powołany w 1997 roku i znajduje się tuż poza granicą Gminy Bliżyn, na terenie Gminy Stąporków. Następnie szlak prowadzi do pierwszej kuźni w Mroczkowie, która powstała w latach 1532 – 1548. Do dziś istnieją pozostałości budowli hydrotechnicznych wybudowanych na potrzeby wielkiego pieca, wzniesionego w 1778 roku

na miejscu dawnej kuźni. We wsi znajduje się drewniany kościół parafialny p.w. Św. Rocha, który został wzniesiony po 1820 roku. Wewnątrz kościoła jest późnobarokowy ołtarz główny z obrazami Św. Rocha i Barbary z XIX wieku. Na terenie przykościelnym znajduje się drewniana dzwonnica i kamienny krzyż. Następnym miejscem na mapie jest Rezerwat przyrody „Ciechostowice” utworzony w 1953 roku. Na powierzchni 7,43 ha objęto ochrona las mieszany o charakterze naturalnym. W granicach rezerwatu ujęty został fragment pierwotnego lasu. Obecnie na terenie wsi Ubyszów znajduje się 8 tradycyjnych, drewnianych budynków mieszkalnych z początku XX wieku, które są pod opieką konserwatorską. W części południowej, przy wjeździe stoi krzyż z 1902 roku. Szlak ma swój koniec w Bliżynie, gdzie znajduje się pomnik upamiętniający poległych partyzantów, pomnik pomordowanych Polaków i Żydów w obozie będącym filią Majdanka, cmentarz jeńców radzieckich zamordowanych przez Niemców. Prócz tego kościół parafialny p.w. Św. Ludwika z lat 1896 – 1900. Otoczony jest oryginalnym ogrodzeniem żeliwnym wykonanym w dawnej odlewni Bliżyn oraz kościół filialny o konstrukcji drewnianej p.w. Św. Zofii z 1818 roku.

3) Szlak koloru zielonego Skarżysko – Kamienna MCK/PTTK – Wykus (22 km). Przebieg trasy: Skarżysko–Kamienna/OM PTTK, Rejów, Suchedniów Płn. PKP, Mostki, Kaczka, Wykus.

Początek szlaku ma miejsce przed Miejskim Centrum Kultury w Skarżysku-Kamiennej. Szlak prowadzi przez jedną z dzielnic miasta - Rejów, gdzie zbudowano wielki piec, który funkcjonował do 1901 roku. Na tym terenie znajduje się również Muzeum Orła Białego. Ekspozowane są tam zbiory dotyczące między innymi rozwoju miejscowego przemysłu, działalności ruchu oporu w Skarżysku-Kamiennej i okolic. Na wystawie plenerowej znajdują się ekspozyty w postaci dawnych maszyn oraz uzbrojenia Wojska Polskiego stosowanych od 1943 roku do lat powojennych. Do atrakcji tego miejsca należy również zalew na rzece Kamionce. Kolejnym ciekawym obiektem tego szlaku jest wieś Mostki, gdzie prócz pomników przyrody znajduje się murowany budynek, zbudowany na wzór dworku szlacheckiego. W dolinie zaś wystawiono wielki piec w 1759 roku, który funkcjonował do 1903 roku. Podążając dalej, przez kolejną urokliwą wieś zwaną Kaczka, położoną w samym środku lasu dojdziemy do Rezerwatu Wykus. Został on utworzony w 1978 roku i posiada powierzchnię 53,01 ha. Ochroną został objęty fragment lasu mieszanego o charakterze naturalnym. Teren ten stanowił ostoję dla oddziałów partyzanckich, był także miejscem walk podczas II wojny światowej. Na polanie w 1952 roku postawiono obelisk w formie Kapliczki Świętokrzyskiej, na której wyryto pseudonimy poległych partyzantów. Szlak kończy się w tym miejscu.

4) Szlak koloru żółtego Skarżysko–Kamienna PKP – Skarżysko–Kamienna MCK/PTTK Szlak Martyrologii (29 km). Przebieg trasy: Skarżysko–Kamienna PKP, Pogorzałe, Cmentarz Leśny Żołnierzy AK, Bór Baranowska Góra (wzniesienie ok. 300 m n.p.m.), Rejów, Skarżysko-Kamienna MCK/ PTTK.

Początek szlaku jest na Dworcu Głównym PKP w Skarżysku – Kamiennej. Dalej trasa prowadzi na Pogorzałe. Jest to wieś położona na szczycie Góry Pogorzelskiej (346,8 m

n.p.m.). W XX wieku była rolniczą osadą. Ważnym punktem biegnącym przez żółty szlak jest Cmentarz Leśny Żołnierzy AK. Znajduje się on na przecięciu szlaków: niebieskiego Pogorzałe - Kuźniaki i czerwonego do Radomska. Powstał na początku sierpnia 1943 roku, ponieważ w tamtym miejscu pochowano pięciu żołnierzy ze zgrupowania partyzanckiego „Ponurego” pod dowództwem Jana Piwnika. Aktualnie na cmentarzu znajdują się 33 mogiły. Na Borze w dniach 12 – 16 lutego 1940 roku Niemcy rozstrzelali ok. 360 osób. W tamtejszym lesie znajduje się mogiła i pomnik ofiar zbrodni. Baranowska Góra jest miejscem egzekucji około 400 osób zamordowanych przez Niemców w latach 1939 – 1945, którzy byli przywożeni z więzień w Kielcach, Skarżysku i Starachowicach.

5) Szlak koloru czarnego Suchedniów PKP – Rezerwat „Dalejów” (8 km). Przebieg trasy: Suchedniów PKP, Rezerwat „Dalejów”.

Początek szlaku to miejsce na terenie zabytkowego dworca kolejowego w Suchedniowie z XIX wieku. Natomiast Rezerwat leśny „Dalejów” został utworzony w 1978 roku i posiada powierzchnię 87,58 ha. Stanowi pozostałość dawnej Puszczy Świętokrzyskiej oraz zapewnienia ochronę naturalnego wielogatunkowego drzewostanu z modrzewiem europejskim. Na granicy rezerwatu usytuowana jest symboliczna mogiła ppor. Władysława „Oseta” Wasilewskiego, dowódcy Oddziału AK ze zgrupowania „Ponurego”, który poległ w walce z Niemcami. Szlak ma swój koniec w Rezerwacie „Dalejów”.

6) Szlak koloru zielonego Bliżyn PKP – Zagnańsk PKP (26 km). Przebieg trasy: Bliżyn PKP, „Piekło Dalejowskie”, „Brama Piekielna”, Rezerwat „Dalejów”, Rezerwat leśny „Świnia Góra”, Leśniczówka „Świnia Góra”, Janaszów, Dąb „Bartek”, Zagnańsk PKP.

Początek szlaku jest na Dworcu PKP. Na jego trasie znajduje się: pomnik upamiętniający poległych partyzantów, pomnik pomordowanych Polaków i Żydów w obozie, który stanowił filię Majdanka oraz cmentarz jeńców radzieckich zamordowanych przez Niemców. Ponadto kościół parafialny p.w. Św. Ludwika (1896 – 1900r), otoczony oryginalnym ogrodzeniem żeliwnym wykonanym w dawnej odlewni Bliżyn, a także kościół filialny p.w. Św. Zofii z 1818 roku o konstrukcji drewnianej. Na terenie rezerwatu „Piekło Dalejowskie” znajduje się pomnik przyrody nieożywionej, który tworzy kilka grup skalnych piaskowca dolno triasowego o szerokości ok. 30 m, długości 130m u wysokości od 1 do 4 m. Na szlaku znajduje się również „Brama Piekielna” – pomnik przyrody nieożywionej, który tworzy bloki piaskowca triasowego, ułożone na kształt bramy o długości ok. 3 m i wysokości od 1,5 do 2,5 m. Rezerwat leśny „Dalejów” został opisywany wyżej. Rezerwat leśny „Świnia Góra” został utworzony w okresie międzywojennym i objęty ochroną ponownie od 1953 roku. Na obszarze 50,57 ha w drzewostanie dominuje jodła, z domieszką dębu, modrzewia, sosny, buka, klonu, jawora, świerka, brzozy, osiki i olszy w wieku od 120 do 200 lat. W Leśniczówce „Świnia Góra” – wzniesienie 352 m n.p.m. znajduje się pomnik upamiętniający bitwę, stoczoną w dniach 16 –19 września 1944 roku przez Oddział AL z Niemcami. We wsi Janaszów w XVII – XIX wieku znajdowała się kuźnia i fryszerka. Obecnie zachował się po niej zarys stawu i grobli (obok mostu). Dąb Bartek – pomnik przyrody, dąb szypułkowy, wiek około 1000 lat, wysokość dochodzi do 30 m, obwód pnia

około 9,85 m. Początki Zagnańska i pochodzenie jego nazwy sięgają XV wieku. Zagnańsk jest bardzo starą osadą położoną w dolinie rzeki Bobrzy. W XVII wieku Zagnańsk był związany z rozwojem górnictwa i hutnictwa żelaza. W drugiej połowie XVII wieku z fundacji biskupa Andrzeja Trzebieckiego wzniesiono kościół. W latach 1942 – 1944 miejsce wielu akcji partyzanckich. Szlak kończy się na Dworcu PKP w Zagnańsku.

7) Szlak koloru czarnego Wólka Plebańska PKP – Rezerwat „Skalki Piekło pod Niekłaniem” (7 km). Przebieg trasy: Wólka Plebańska PKP, Niekłań Wielki, Rezerwat „Skalki Piekło pod Niekłaniem”.

Początek szlaku to jeden z przystanków PKP na trasie Skarżysko–Kamienna – Końskie. W miejscu akcji oddziału AK „Robota” na transport niemiecki znajduje się pomnik. Koło trzech kilometrów dalej, na terenie Niekłania Wielkiego w XIX wieku funkcjonowała pudlingarnia przerabiająca surówkę wielkopieczową, po której pozostały stawy spiętrzające na rzece Czarnej. Kościół p.w. Św. Wawrzyńca w stylu neogotyckim został wzniesiony w 1835 roku z fundacji Małachowskich. „Skalki Piekło pod Niekłaniem” to rezerwat leśno – geologiczny o powierzchni 5,9 ha. Występują w tym miejscu bardzo interesujące formy wietrzenia wychodni piaskowca jurajskiego, których wysokość dochodzi nawet do 6 – 8 m. W chłodnych szczelinach górnych części skałek rośnie rzadko spotykana paproć, zaliczana do roślin górskich, zanokcica północna. Na terenie obecnego rezerwatu w takcie powstania styczniowego stacjonował oddział Dionizego Czachowskiego. Okoliczne lasy późnym latem 1944 roku stanowiły miejsce koncentracji oddziałów partyzanckich Armii Krajowej w ramach akcji „Burza”. Koniec szlaku znajduje się w Rezerwacie „Skalki Piekło nad Niekłaniem”.

8) Szlak koloru czarnego Kapliczka św. Barbary – Kamień Michniowski (2 km). Przebieg trasy: Kapliczka Św. Barbary – punkt widokowy, Rezerwat „Kamień Michniowski”.

Nazwa punktu widokowego pochodzi od kapliczki Św. Barbary, która została wystawiona w XIX wieku przez górników. Można z niego podziwiać Góry Świętokrzyskie tj. na Pasma Klonowskie i Łysogórskie oraz Dolinę Bodzentyńską. Po przeciwnej stronie na pierwszym planie widoczne jest Pasma Klonowskie. Patrząc od prawej są to góry: Bukowa – 484 m n.p.m., Psarska – 415 m n.p.m. i Miejska – 426 m n.p.m. (dwa wierzchołki), u stóp której widoczny jest ulokowany na wzniesieniu Bodzentyn. Na drugim planie jest Pasma Łysogórskie z dwoma najwyższymi wierzchołkami: z wieżą przekaźnika Świętym Krzyżem (Łysą Górą – Łyscem) 595 m n.p.m. z lewej i Łysicą z prawej – 612 m n.p.m. Rezerwat „Kamień Michniowski” i został utworzony w 1978 roku, w celu ochrony lasu mieszanego. Drzewostan tworzą: sosna, jodła, buk, dąb, osika w wieku 60 – 90 lat z pojedynczymi okazami dochodzącymi do 120 lat. Ochronie podlega także wychodnia skalna z widocznymi zjawiskami erozyjnymi oraz ciekawą roślinnością naskalną. Szlak ma swój koniec w Rezerwacie „Kamień Michniowski”.

9) Szlak koloru niebieskiego Berezów PKP – Suchedniów PKP (15 km). Przebieg trasy: Berezów, Michniów, Góra Kamień Michniowski (433 m n.p.m.) – rezerwat, Źródło „Burzący Stok”, polana z zabudowaniami dawnej gajówki Opal i wiatą turystyczną, Suchedniów PKP.

Początek szlaku jest na stacji PKP, na linii kolejowej w rejonie Berezowa. [Tam](#), w nocy z 12 na 13 lipca 1943 roku został tam zatrzymany i ostrzelany pociąg pospieszny Kraków – Warszawa, który przewoził niemieckich oficerów. Akcja została przeprowadzona przez żołnierzy „Ponurego” w odwecie za pacyfikację Michniowa, gdzie prowadzi dalej ten szlak. Wieś ta została spacyfikowana przez Niemców za udzielaną pomoc partyzantom w dniu 12 i 13 lipca 1943 roku. Obecnie powstał tu Pomnik – Mauzoleum i Sanktuarium Męczeństwa Wsi Polskich. Kolejny punkt tej trasy to Góra Kamień Michniowski (433 m n.p.m.) – rezerwat, (5,5 km), który znajduje się przy połączeniu ze szlakiem czarnym w kierunku punktu widokowego przy kapliczce Św. Barbary. Rezerwat „Kamień Michniowski” został opisany powyżej. W miejscu Źródła „Burzący Stok” znajdują się silnie bijące źródła, stąd również bierze swój początek rzeka Żarnówka przepływająca przez zalew w Mostkach. W Suchedniowie znajduje się kościół parafialny p.w. Św. Andrzeja Apostoła, który został ufundowany przez bpa A. Załuskiego w 1758 roku. Wewnątrz kościoła znajduje się wczesno barokowy ołtarz boczny i sztandar powstańczy z 1863 roku. Przy nadleśnictwie (ul. Bodzentyńska) rośnie około 300 letni dąb – pomnik przyrody. Szlak ma swój koniec na Dworcu PKP w Suchedniowie.

Szlaki rowerowe

1) Szlak koloru czerwonego Rowerowy Szlak Martyrologii, Skarżysko-Kamienna – PKP MCK/PTTK – Skarżysko-Kamienna MCK/PTTK (30 km). Przebieg trasy: Skarżysko – Kamienna PKP, Pogorzałe, Cmentarz Leśny Żołnierzy AK, Brzask, Bór, Baranowska Góra, Rejów, Skarżysko-Kamienna MCK/PTTK.

Początek szlaku znajduje się na Dworcu Głównym PKP w Skarżysku – Kamiennej. Na szlaku za wsią Pogorzałe jest Cmentarz Leśny Żołnierzy AK, natomiast dalej na Brzasku miejsce masowej egzekucji polskich patriotów członków organizacji „Orzeł Biały” oraz intelektualistów aresztowanych w ramach akcji A – B dokonanej w dniu 29 czerwca 1940 roku. Ofiary pochodziły ze: Skarżyska, Końskich, Iłży, Starachowic, Ostrowca Św., Ćmielowa, Opatowa, Buska, Sandomierza, Radomia i Kielc. Pomnik został wzniesiony w latach 1945 – 1949.

2) Szlak koloru zielonego Skarżysko – Kamienna – źródła rzeki Kamiennej – Skarżysko – Kamienna (71 km). *Przebieg trasy: Skarżysko-Kamienna MCK/PTTK, Skarżysko Zachodnie, Brzask, Rezerwat „Dalejów”, Zbrojów, Płaczków, Mroczków, Rędocin, Źródła rzeki Kamiennej, Antoniów, Huta, Hucisko, Podosiny, Borki, Skarżysko – Kamienna – Sanktuarium Matki Boskiej Ostrobramskiej, Skarżysko – Kamienna (MCK/PTTK).*

Początek szlaku jest przy MCK/PTTK. W Skarżysku Zachodnim znajduje się drewniany kościółek p. w. Św. Józefa z 1928 roku, obok jest drewniana dzwonnica z 1929 roku. Pomnik Leopolda Staffa stoi przed budynkiem plebanii. Za kościołem, na rzece Kamiennej znajdują się pozostałości po dawnej hucie żelaza z XIX wieku w Bzinie (w postaci kamiennego wału przelewowego byłego zakładu hutniczego). Następnie szlak prowadzi przez

Brzask (miejsce pamięci pomordowanych w masowej egzekucji polskich patriotów z dnia 29 czerwca 1940 roku) i rezerwat „Dalejów”. Rezerwat ten” został opisany wyżej. Następnie szlak biegnie przez wieś Zbrojów, Płaczków i Mroczków w której są zachowane do dziś zarysy zabudowy hydrotechnicznej zakładu wielkopieczowego z XVIII wieku. Oprócz wielkiego pieca w Mroczkowie znajduje się także kościół parafialny p.w. Św. Rocha, który został zbudowany z bali modrzewiowych najprawdopodobniej po 1820 roku. Na szlaku mijamy także wieś Rędocin, znaną z tradycji garncarskich, gdzie do dziś swoje prace tworzy kilku garncarzy. Szlak kończy się przy Sanktuarium Matki Bożej Ostrobramskiej.

3) Szlak koloru niebieskiego Antoniów – Skarżysko – Kamienna (42 km). Przebieg trasy: Antoniów, Huta, Hucisko, Majdów, Ubyszów, Bliżyn, Rezerwat „Dalejów”, Rejów, Skarżysko – Kamienna.

Szlak rozpoczyna się we wsi Antoninów, następnie przebiega przez wieś Huta, Hucisko, Majdów i Ubyszów. Na trasie w Bliżynie znajduje się: pomnik upamiętniający poległych partyzantów, pomnik pomordowanych Polaków i Żydów. Ponadto kościół parafialny p.w. Św. Ludwika (1896 – 1900r) oraz kościół filialny p.w. Św. Zofii z 1818 roku o konstrukcji drewnianej. Następnie na szlaku znajduje się Rezerwat „Dalejów”. Pod koniec szlaku jest dzielnica Skarżyska – Kamiennej – Rejów. W 1770 roku w Rejowie zbudowano wielki piec, który funkcjonował do 1901 roku. Do atrakcji Rejowa należy również zalew na rzece Kamionce.. Koniec szlaku znajduje się przy Dworcu PKP w Skarżysku – Kamiennej.

4. Informacja dotycząca ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych wraz z wykazem tych zabytków.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu oraz realizacji różnorodnych przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, które mają na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Takie przedsięwzięcia są realizowane poprzez:

1. Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych – w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej tj.
 - opracowanie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz ich aktualizację
 - kontrolę i doskonalenie stanu technicznego zabytków
 - instalowanie i utrzymanie w sprawności urządzeń i systemów zabezpieczania zabytków, w tym sygnalizacji wykrywania i alarmowania
 - wykonywanie ewidencji i dokumentacji zabytków podlegających ochronie
 - projektowanie i wykonywanie prac inżyniersko – technicznych zabezpieczających przy zabytkach takich jak:
 - a) podwyższenie klasy odporności ogniowej i poprawa właściwości konstrukcyjnych,
 - b) zabezpieczenia przed skutkami wybuchów, wichur, śnieżyc, powodzi lub zalania z innych przyczyn, osunięć lub zapadnięć gruntu,

c) obudowa lub osłona fragmentów szczególnie wartościowych i narażonych na destrukcję.

2. Podwyższenie gotowości wprowadzonej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez właściwe organy kierowania kryzysowego (określone w ustawie o stanie klęski żywiołowej) poprzez:

- demontaż i ukrycie najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia
- przygotowanie i rozmieszczenie znaków Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r.
- zgromadzenie i utrzymanie w gotowości urządzeń, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonywania prac zabezpieczających i działań ratowniczych
- zorganizowanie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania
- wyznaczenie i przygotowanie zespołów ludzkich do prac zabezpieczających i działań ochronnych
- zorganizowanie wspólnych działań właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych RP oraz wolontariatu działań ochronnych.

3. Reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Odbywa się ono poprzez szereg przedsięwzięć mających na celu zminimalizowanie strat wśród obiektów zabytkowych. Podczas reagowania prowadzi się akcje ratownicze oraz udziela wsparcia właścicielom (administratorom) obiektów zabytkowych oraz podmiotom ratowniczym. Etap ten ma miejsce w okresie wystąpienia i trwania sytuacji kryzysowej lub konfliktu zbrojnego. W tym okresie podejmuje się następujące działania:

- zapewnia się w miarę możliwości bierną i czynną ochronę obiektów zabytkowych
- w razie zniszczeń prowadzi się działania ratownicze we własnym zakresie lub wspiera się działania wyspecjalizowanych jednostek ratownictwa

4. Zabezpieczenie i dokumentowanie po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Obejmuje ono:

- zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu bezpośredniego zagrożenia
- dokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań
- informowanie właściwych organów administracji publicznej, w szczególności Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz organów założycielskich o stratach, podjętych działaniach i ewentualnych potrzebach pomocy.

5. Ochronę zabytków ruchomych.

Polega ona na podjęciu, w zależności od sytuacji i posiadanych możliwości, następujących czynności:

- zabezpieczenia ich przed zniszczeniem lub uszkodzeniem, w miejscu stałego przechowywania oraz na zorganizowaniu stałego dozoru
- przemieszczenia do innych przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej
- przeniesienia zabytków do innych wytypowanych i przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości

- ewakuacji do uprzednio wyznaczonych przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania, jeżeli nie ma możliwości ich właściwego zabezpieczenia na miejscu lub w tej samej miejscowości oraz zapewnienia stałego dozoru
- ewakuacji najcenniejszych zabytków za granicę w przypadku konfliktu zbrojnego
- przyjmowania, na wniosek właściciela lub posiadacza, cennych zabytków na czasowe przechowywanie przez publiczne jednostki organizacyjne kultury.

5. Kierunki i zadania programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020 – 2024.

Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego ma na celu ochronę obiektów zabytkowych, wykorzystanie walorów krajobrazu kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz korzystne wykorzystanie dostępnych zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu. W działaniach tych powinny uczestniczyć gminy wchodzące w skład Powiatu Skarżyskiego, różnego rodzaju instytucje mające związek z kulturą, oświatą i nauką oraz stowarzyszenia i organizacje, których cele statutowe obejmują problematykę związaną z dziedzictwem kulturowym.

Celem „Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020 – 2024” jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków na terenie powiatu jak również zachowanie dziedzictwa kulturowego. Z uwagi na fakt, iż Powiat Skarżyski nie jest właścicielem żadnego z w/w wymienionych zabytków, najważniejszym priorytetem dla powiatowego programu jest: edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym oraz dbałość o szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu. Mając to na uwadze niniejszy program kładzie szczególny nacisk na:

- Działalność na rzecz dziedzictwa kulturowego w promocji kultury i turystyki powiatu poprzez popularyzację stanu zasobów zabytkowych, reliktyw kultury ludowej oraz tradycji patriotycznych nawiązujących do miejsc w których odbywały się historyczne wydarzenia.
- Prowadzenie dokumentacji, wspieranie badań oraz edukacji, popularyzację i promocję dziedzictwa kulturowego powiatu.
- Działalność na rzecz uczestnictwa powiatu w obiegu kulturowym Unii Europejskiej.
- Kreowanie dziedzictwa kulturowego jako elementu wspólnego dziedzictwa kulturowego Województwa Świętokrzyskiego, Polski i Europy a zarazem czynnika kształtującego tożsamość regionalną.
- Udostępnianie informacji o zabytkach na stronie internetowej powiatu.
- Utworzenie powiatowego systemu informacji i promocji środowiska kulturowego w postaci bazy danych.
- Organizowanie szkoleń dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych.
- Upowszechnianie kultury i turystyki ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież.

- Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie powiatu skarżyskiego.
- Organizacja imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu.
- Wspieranie i wydawanie publikacji takich jak foldery promocyjne, monografie, przewodniki poświęcone problematyce dziedzictwa kulturowego w powiecie.
- Opracowanie szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.
- Gromadzenie, udostępnianie i rozpowszechnianie publikacji, tekstów źródłowych i dokumentacji fotograficznej o zabytkach, kulturze, historii i obyczajach regionu.
- Współpracę z mediami mającą na celu edukację społeczeństwa w zakresie ochrony zabytków, popularyzowania dziedzictwa kulturowego oraz możliwości wykorzystania zasobów dziedzictwa jako elementu aktywności gospodarczej.
- Wspieranie i aktywizacja rynku pracy związanego z dziedzictwem kulturowym (np. rozwój zapomnianych rzemiosł).
- Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa na wszystkich poziomach nauczania, jak również dokształcanie kadr w zakresie zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.
- Aktywizowanie i wspieranie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji w postaci festiwali, przeglądów, konkursów, warsztatów, wymiany kulturalnej itp.
- Organizacja szkoleń i sesji popularno-naukowych mających na celu podniesienie rangi miejsc i ośrodków kultury na terenie Powiatu Skarżyskiego, a tym samym ułatwienie współpracy w zakresie przepływu informacji na poziomie województwa i kraju.

Wykonanie zadań z zakresu „Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024” należy do kompetencji:

- wydziałów Urzędu Miasta i Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej
- wydziałów Urzędu Gminy w Bliżynie
- wydziałów Urzędu Miasta i Gminy Suchedniów
- wydziałów Urzędu Gminy Łączna
- wydziałów Urzędu Gminy Skarżysko Kościelne
- właścicieli obiektów
- jednostek organizacyjnych powyższych urzędów i instytucji społecznych z terenu powiatu.

5.1. Kierunki realizacji Powiatowego Programu opieki nad zabytkami:

1. Prowadzenie prac remontowanych i budowlanych przy obiektach znajdujących się na gruntach, którymi władza Powiat Skarżyski: zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystanie z nich w sposób zapewniający trwałe zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania (tj. np. Mogiła na Brzasku).

2. Udzielenie na wnioszek zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach

zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego wpisanych do rejestru zabytków nie będących własności powiatu na podstawie Uchwały Rady Powiatu Nr 242/XXXIV/2017 z dnia 22 czerwca 2017r.

Działanie 2.1.

Przyjmowanie przez Biuro Obsługi Interesanta Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej wniosków o dotację zainteresowanych podmiotów. Rozpatrywanie wniosków przez Zarząd Powiatu Skarżyskiego. Przyznawanie dotacji na wniosek Zarządu Powiatu Skarżyskiego. Zawieranie umów, rozliczanie dotacji, kontrola wykonania zleconych zadań przez Zarząd Powiatu Skarżyskiego.

Działanie 2.2.

Prowadzenie wykazu o udzielonych dotacjach i informowanie o tym fakcie innych organów.

Działanie 2.3.

Informowanie o innych zewnętrznych źródłach (zarówno publicznych jak i prywatnych) dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych.

3. Zgodnie z art. 103 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustanawianie przez Starostę na wniosek Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków, cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków, prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków, wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków oraz wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcje społecznego opiekuna zabytków

Zgodnie z art. 102 tej ustawy społecznym opiekunem może być osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, niekaralna, posiadająca wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Funkcję taką może pełnić również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Zadaniem społecznych opiekunów zabytków jest: podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz współdziałanie ze Starostwem oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w/w zakresie.

Działanie 3.1.

Prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków oraz wydawanie legitymacji opiekunów zabytków.

Działanie 3.2.

Ścisła współpraca ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Społecznymi Opiekunami Zabytków.

4. Wydawanie przez Starostę na wniosek Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub – o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe – wywłaszczenia tych obiektów na wniosek Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę w rzecz Skarbu Państwa lub Gminy, na terenie której położony jest ten obiekt.

Działanie 4.1.

W przedmiotowej sprawie ścisła współpraca ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z samorządami gminnymi na terenie powiatu.

5. Umieszczanie przez Starostę w uzgodnieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, że obiekt ten podlega ochronie zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U, z dnia 27 lutego 2004r.)

Działanie 5.1.

Bieżąca kontrola stanu oznakowania zabytków oraz uzupełnianie brakującego oznakowania czy zamieszczanie nowego oznakowania.

6. Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Działanie 6.1.

Wspieranie podejmowanego przez Gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie m.in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych.

7. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w powiecie skarżyskim.

Działanie 7.1.

Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorach edukacji, kultury i sztuki w zakresie:

- edukacji dzieci i młodzieży obejmującej ochronę dóbr kultury
- upowszechnienie kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież
- organizacja imprez mających szczególne znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społecznej
- organizacji konkursów pogłębiających wiedzę uczniów na temat idei propagującej walory powiatu skarżyskiego w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony

Działanie 7.2.

Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorach kultury fizycznej i turystyki w zakresie:

- upowszechnienie kultury fizycznej i turystyki ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież
- organizowanie imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych o zasięgu powiatowym

Działanie 7.3.

Współpraca z organizacjami ekologicznymi realizującymi Programy służące ochronie przyrody i edukacji ekologicznej w zakresie wymiany informacji i konsultowania projektów aktów prawnych dotyczących ochrony środowiska oraz edukacji ekologicznej w zakresie m.in. ochrony środowiska i ochrony dziedzictwa przyrodniczego.

8. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu.

Działanie 8.1.

Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych przewodników, albumów, map, folderów lub wykorzystujących inne techniki zapisu) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu, dofinansowanie wydawnictw

promujących dziedzictwo powiatu, współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

6. Instrumenty wdrażania zadań.

Podmiotem formułującym „Program opieki nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024” jest samorząd powiatowy. Realizacją celów i zadań zawartych w programie zajmować się będzie wyznaczony zespół przez zarząd powiatu. Ponadto samorząd powiatowy będzie oddziaływał, w tym celu, na podmioty związane z obiektami zabytkowymi lub działalnością na rzecz kulturowego dziedzictwa regionu, a także na mieszkańców powiatu. Do realizacji powiatowego programu opieki nad Zabytkami zostaną wykorzystane następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji kontroli.

a) Instrumenty prawne:

- programy, które określają politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wynikające z przepisów prawa, które zostały wydane przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- uchwały Rady Powiatu Skarżyskiego,
- uchwały rad gminnych z terenu powiatu skarżyskiego.

b) Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Powiatu Skarżyskiego,
- inne środki publiczne (dotacje, subwencje, dofinansowania):
 - środki finansowe z budżetu państwa, przede wszystkim z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
 - w ramach pomocy finansowej przyznawanej przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego – Wojewodę Świętokrzyskiego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami tj. dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - w ramach dotacji przyznawanych przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków.

- środki z funduszy europejskich, które są dystrybuowane na poziomie krajowym,
- środki z regionalnych programów operacyjnych, które z kolei są dystrybuowane na poziomie województw,
- środki z europejskich programów specjalnych,
- środki ze źródeł prywatnych (środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych w tym: stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

c) Instrumenty społeczne:

- działania edukacyjne i promocyjne mające na celu tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,

- współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, które zajmują się ochroną zabytków oraz innymi organizacjami społecznymi oraz instytucjami.

d) Koordynacja i kontrola:

- Systematyczne gromadzenie aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich przez powiat skarżyski. W związku z brakiem narzędzi o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich dotyczących obiektów zabytkowych stanowiących własność innych podmiotów – w tym zakresie informacje będą gromadzone przez Starostwo Powiatowe w Skarżysku-Kamiennej na podstawie możliwych do pozyskania informacji.

- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

e) Monitoring realizacji.

Na podstawie art. 87, ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu. W tym celu zespół ds. tworzenia, realizacji i monitorowania „Programu opieki nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020 – 2024”, będzie sporządzał co dwa lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawiała je Radzie Powiatu. Ponadto w okresach czteroletnich Zarząd Powiatu będzie dokonywał oceny realizacji programu, która będzie udostępniana do publicznej wiadomości.

7. Źródła finansowania.

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań. Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków. Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- **źródła krajowe:** dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego; dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków; dotacje wojewódzkie, powiatowe, gminne; dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji; fundusz kościelny; Fundusz Termomodernizacji i Remontów; Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW); programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego; promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego; fundusze grantowe fundacji; Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

- **źródła zagraniczne:** unijne w ramach funduszy strukturalnych; program Polska Cyfrowa; Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

7.1. Dotacje

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje, że dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie określonych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach

Fundusze przyznawane są w ramach ogłaszanych przez Świętokrzyskiego Konserwatora Zabytków otwartych konkursów ofert na przeprowadzenie prac zabezpieczających, konserwatorskich, remontowych, sporządzenia ekspertyz technicznych i konserwatorskich, prowadzenia badań architektonicznych i konserwatorskich, opracowania projektów budowlanych zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego.

Dotacje wojewódzkie

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie Uchwały Nr VII/121/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 kwietnia 2011r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Województwa Świętokrzyskiego.

Dotacje powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie Uchwały Nr 242/XXXIV/2017 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie zmiany uchwały Nr 184/XXVI/2016 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 20 października 2016r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na terenie Powiatu Skarżyskiego.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa. Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Zabytki techniki;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię Działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2017-2020, realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Wyznaczony cel generalny Strategii Działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku przy pełnym oraz zgodnym z zasadami zrównoważonego rozwoju wykorzystaniu środków pochodzących z Unii Europejskiej na ochronę środowiska i gospodarkę wodną”.

Program Kultura-Interwencje

Organizatorem Programu jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura –Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury

w życiu społecznym. O wsparcie w ramach programu Kultura-Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury, jak i organizacje pozarządowe.

Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź -KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Fundusz zasilany jest z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwala na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych np. w skutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwalają na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. 9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

7.2. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;

- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku Program „Infrastruktura kultury”.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Dotacja na badania archeologiczne

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne. Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:
 - a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.
- 2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

7.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również

przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej

Projekty oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi takich zakresów jak kultura, sztuka, turystyka i promocja regionu. Na Europejską Współpracę Terytorialną składają się 3 typy programów operacyjnych:

- **współpraca transgraniczna**, której celem jest rozwijanie wspólnych inicjatyw lokalnych i regionalnych,
- **współpraca transnarodowa**, ukierunkowana na integrację terytorialną Unii Europejskiej poprzez wspieranie dostępności, zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, innowacyjność i ochronę środowiska naturalnego,
- **współpraca międzyregionalna**, umożliwiająca wymianę doświadczeń i najlepszych praktyk w zakresie m.in. wspierania innowacyjności i gospodarki opartej na wiedzy oraz ochrony środowiska.

Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program realizowany w latach 2014 - 2020 zawierał komponenty: Media i Kultura i część międzysektorową. Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji. Komponent Media skierowany jest do producentów filmów i gier komputerowych, dystrybutorów, agentów sprzedaży, organizatorów szkoleń, festiwali filmowych, targów branżowych, wydarzeń budujących i rozwijających widownię filmów europejskich oraz projektów współpracy między inicjatywami edukacyjnymi, twórców platform internetowych przeznaczonych dla profesjonalistów z branży audiowizualnej, a także kin promujących filmy europejskie.

Program Europa dla Obywateli

To program Unii Europejskiej wspierający organizacje pozarządowe i samorządy, a także inne organizacje i instytucje nienastawione na zysk, działające w obszarze społeczeństwa obywatelskiego, kultury i edukacji, w realizacji projektów związanych z tematyką obywatelstwa europejskiego, inicjatyw lokalnych, zaangażowania społecznego i demokratycznego oraz pamięci europejskiej. Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć o przeszłości Europy oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie.

Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 -2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 -2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Program Infrastruktura i Środowisko finansowany

jest z trzech źródeł: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, z którego na program przeznaczone jest 4 905,9 mln euro, Funduszu Spójności, kwotą 22 507,9 mln euro i środków krajowych – publicznych i prywatnych, których minimalne zaangażowanie wynosi 4 853,2 mln euro.

UZASADNIENIE

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego obowiązek uchwalenia programu opieki nad zabytkami. „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024” stanowi dokument polityki administracyjnej w zakresie podejmowania działań, które mają na celu inicjowanie, wspieranie i koordynowanie przedsięwzięć z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego, we współpracy środowisk samorządowych oraz konserwatorskich.

Program został opracowany przez Referat ds. Promocji w Wydziale Edukacji, Promocji, Kultury, Sportu i Turystyki Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej.

„Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2020-2024” uzyskał pozytywną opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.